

Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου

**Θρησκεία και σύγχρονος
άνθρωπος**

Τόμος 3ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Α' Λυκείου

Θρησκεία και σύγχρονος άνθρωπος

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της επιτροπής εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών
Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) –**

Νέο πρόγραμμα σπουδών. Το παρόν υλικό συνοδεύει το αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.

Για τη σύνταξη του φακέλου προσωρινού υλικού στα Θρησκευτικά Α΄ Λυκείου εργάστηκαν αμισθί τα μέλη της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων **Καλλιρρόη Ακανθοπούλου, Δρ Θεολογίας, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, και Μαρία Συργιάννη, Δρ Θεολογίας, Σχολική Σύμβουλος Θεολόγων, και οι θεολόγοι εκπαιδευτικοί:**

Δήμητρα Παρθένου
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Αναστασία Χατζηδημητρίου
Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτερο-
βάθμιας Εκπαίδευσης

Σχεδιασμός και μορφοποίηση φα-
κέλου:

Καλλιρρόη Ακανθοπούλου

Εικονογράφηση εξωφύλλου, μετω-
πίδων θεματικών ενότητων και οπι-
σθοφύλλου:

Δέσποινα Χανόγλου

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Δευτερο-
βάθμιας Εκπαίδευσης

❖ **Για τη μετάφραση της Αγίας Γρα-**
φής χρησιμοποιήθηκε η έκδοση
της Βιβλικής Εταιρίας.

- ❖ Για πληρέστερες βιβλιογραφικές αναφορές και παραπομπές βλ. στις αντίστοιχες διδακτικές ενότητες του (αναθεωρημένου) Οδηγού Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Λυκείου.
- ❖ Τα σύμβολα δηλώνουν το τέλος κάθε δραστηριότητας.

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Α' Λυκείου**

Τόμος 3ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

2.2. ΛΑΤΡΕΙΑ

Σύγχρονα πρότυπα και στοιχεία λατρείας προς αυτά.

1.

2.

3.

4.

Η λατρεία ως αναπόσπαστο στοιχείο της θρησκείας.

5.

6.

7.

8.

9.

10.

**1. λατρεία η: 1. η αγάπη, η αφοσίωση, η ευσέβεια προς το Θεό [...].
2. τα λόγια και οι πράξεις με τις οποίες εκδηλώνεται η αγάπη, η ευσέβεια, η αφοσίωση προς το Θεό.
3. η υπερβολική αγάπη προς πρόσωπα, πράγματα, προς πνευματικές ή άλλες δραστηριότητες [...]. 4. (κυρ. για πρόσωπο) το αντικείμενο της υπερβολικής αγάπης [...].
[λόγ. < αρχ. λατρεία `υπηρεσία σε θεό`]**

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής
του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη

2. Η λατρεία στις θρησκείες

Λατρεία: Η τυπική έκφραση, με λόγους ή πράξεις, του συναισθήματος σεβασμού και ευσέβειας προς το

Θείο. Μολονότι κάθε Θρησκεία έχει λιγότερο ή περισσότερο δικούς της τρόπους Λατρείας, θα μπορούσε να λεχθεί ότι γενικά αυτή αποτελείται από ένα σύνολο τελετουργιών, δηλ. ειδικών πράξεων, ανάλογα με την κάθε περίπτωση.

Loucas-Durie E. (1992). Λατρεία. Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, τ. 21 (Οι Θρησκείες). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

3. Θρησκεία και Λατρεία

Η λατρεία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη θρησκεία. Και τα δύο μεγέθη ανήκουν στο ίδιο καθολικό, πανανθρώπινο και διαχρονικό φαινόμενο, την αναφορά και σχέση

(πραγματική ή υποθετική) του ανθρώπου με το θείο. Η λατρεία, ειδικότερα, συνιστά το επίκεντρο κάθε θρησκευάματος. Δεν υπάρχει θρησκεία χωρίς λατρευτική πράξη. [...]

Η λατρεία, εξάλλου, συνιστά πραγμάτωση του σκοπού της θρησκείας, της (πραγματικής ή φανταστικής) συναντήσεως του πιστεύοντος υποκειμένου με το πιστευόμενο αντικείμενο, στα όρια όμως όχι τόσο της ατομικής, όσο της ομαδικής-συλλογικής αναφοράς της λατρεύουσας κοινότητας στο λατρευόμενο θείο. [...]

Στο γεγονός της λατρείας μετέχει ολόκληρος ο άνθρωπος, ως ψυχοσωματική ενότητα και ολότητα [...]. Αν η πίστη συνδέεται, βασικά, με τη νόηση, η λατρεία στηρίζεται

κυρίως στη βούληση. Πίστη και λατρεία είναι ο διπολικός πυρήνας της θρησκευούσας προσωπικότητας.

Εξίσου όμως πραγματικός είναι και ο κοινωνικός χαρακτήρας της λατρείας. Η λατρεία συνιστά υπέρβαση του ατομικού, της ατομικότητας, διότι έχει από τη φύση της κοινωνικό-ομαδικό χαρακτήρα.

Μεταλληνός, Γ. π. (1995).
Η θεολογική μαρτυρία της
εκκλησιαστικής λατρείας.
Αθήνα: Αρμός, σ. 14-15, 18.

4. Η λατρεία ως πανανθρώπινο φαινόμενο

Κάθε άνθρωπος, σε όποιο πνευματικό επίπεδο και αν βρίσκεται,

λειτουργεί την ύπαρξή του και λατρευτικά. Αναπόφευκτα λατρεύει κάποιον ή κάτι. Γι' αυτό και έχουμε [...] ειδωλολάτρες, πυρολάτρες, προγονολάτρες, τυπολάτρες κ.λπ. (όποιος δε λατρεύει τον Θεό, θεοποιεί τα κτίσματα).

Η λατρεία λοιπόν είναι ένα παγκόσμιο και πανανθρώπινο φαινόμενο, η διαχρονικότητα του οποίου είναι αναντίρρητη. [...]

Η σπουδαιότερη εκδήλωση του θρησκευτικού βιώματος πραγματοποιείται με τη θρησκευτική λατρεία, με την οποία ο άνθρωπος αναπτύσσει προσωπική σχέση με τον Θεό.

Κουγιουμτζόγλου, Γ. π. (1999²).
Λατρευτικό εγχειρίδιο. Στοιχεία
Αγωγής για την τάξη και τη Λατρεία

της Εκκλησίας. Θεσσαλονίκη:
Συναξάρι, σ. 15, 19.

Σύζευξη πίστης και αγάπης στον χώρο της κοινωνίας

1. Η λατρευτική πράξη [στον Ιουδαϊσμό]

Το κέντρο της ιουδαϊκής λατρείας είναι κυρίως η συναγωγή, που εμφανίστηκε μετά την καταστροφή του πρώτου ναού το 586 π.Χ. Ως λατρευτικός χώρος όμως, άρχισε να αναπτύσσεται μετά την καταστροφή του δεύτερου ναού, το 70 μ.Χ. Η σύγχρονη συναγωγή απο-

τελείται από μια αίθουσα, στο κέντρο της οποίας και μπροστά από τα καθίσματα των πιστών βρίσκεται ένα υπερυψωμένο βάθρο. Από το βάθρο αυτό γίνονται τα αναγνώσματα από την Τορά (Πεντάτευχο). Η λατρεία συνίσταται από τρεις βασικές ακολουθίες που γίνονται καθημερινά το πρωί, το απόγευμα και το βράδυ. Εμπλουτισμένες παραλλαγές αυτού του συνόλου τελούνται το Σάββατο, που είναι η κυρίως λατρευτική μέρα του Ιουδαϊσμού, και τις γιορτές. Οι ραβίνοι, οι οποίοι προΐστανται της λατρείας, όπως και της κοινότητας γενικά, δεν είναι ιερείς, αλλά θρησκευτικοί διδάσκαλοι.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ λυκείου, ΔΕ 29, σ. 237-238.**

2. Η λατρεία στο Ισλάμ

Η προσευχή (σαλάτ), [...] είναι η μόνη λατρεία του Θεού στο Ισλάμ. Γίνεται πέντε φορές την ημέρα, πρωί, μεσημέρι, απόγευμα, κατά την δύση του ηλίου και αργά το βράδυ, με την επίκληση της παντοδυναμίας του Θεού και της δοξολογίας του ονόματός του, και με την παράκληση των προσευχομένων να τους οδηγήσει ο Θεός στον ορθό δρόμο. Η προσευχή χωρίζεται σε δύο μέρη, στις καθημερινές προσευχές και στην προσευχή της Παρασκευής. Οι καθημερινές προσευχές, που δεν διαρκούν περισσότερο από δέκα λεπτά, γίνονται ή στο γειτονικό τζαμί, όπου μπορεί να πάει ο πιστός, ή συνήθως στον χώρο όπου βρίσκεται, στο σπίτι,

στη δουλειά του ή ακόμη και στο ύπαιθρο, αρκεί να έχει ένα ειδικό χαλί προσευχής ή ένα πανί ή ακόμη και ένα χαρτί, όπου θα γονατίσει, ώστε να απομονωθεί από το «ακάθαρτο» έδαφος. Απαραίτητη προϋπόθεση για την προσευχή είναι να την αναγγείλει ο μουεζίνης από τον μιναρέ και να προηγηθεί θρησκευτική πλύση των άνω και κάτω άκρων και του προσώπου.

Με την προσευχή ο πιστός κοινωνεί με τον Θεό αλλά και με τους λοιπούς αδελφούς, οι οποίοι προσεύχονται την ίδια στιγμή μαζί του. Τον κατεξοχήν όμως κοινωνικό χαρακτήρα της προσευχής εκφράζει η κοινή προσευχή της Παρασκευής που γίνεται το μεσημέρι στο κεντρικό τέμενος της κοινότητας. Της

προσευχής προεξάρχει ο ιμάμης, το «πρότυπο» και ο «οδηγός» της. [...] Η προσευχή της Παρασκευής είναι πανομοιότυπη με αυτή των άλλων ημερών, επαυξημένη μόνο με ανάγνωση περικοπών του Κορανίου και κήρυγμα από τον χατίπη.

[...] Ο ιμάμης πρέπει να γνωρίζει και να απαγγέλλει εκφώνως όλες τις ευχές, οι οποίες καλούν τους πιστούς να σταθούν όρθιοι, να σκύψουν, να γονυπετήσουν, να κάνουν πρηνείς μετάνοιες ακουμπώντας το μέτωπό τους στο έδαφος, και πάλι, ακολουθώντας τις συνθηματικά εκφωνούμενες ευχές, να εγερθούν σε στάση προσοχής και να ετοιμασθούν για νέες, όπως παραπάνω, μετάνοιες.

**Ζιάκας, Γρ. (2003). Ισλάμ. Θρησκεία
και Πολιτεία. σ. 77-78.**

Γνωριμία με τη λατρεία στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

[Τα παρακάτω κείμενα μπορούν να αξιοποιηθούν και στις δύο δραστηριότητες που προτείνονται.]

1. Δοξολογία μεγάλη [απόσπασμα]

Κείμενο

Δόξα σοι τῷ δείξαντι τὸ φῶς.

**Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς
εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.**

**Ἕμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε,
προσκυνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν
σε, εὐχαριστοῦμέν σοι, διὰ τὴν
μεγάλην σου δόξαν.**

Δόξα σέ Σένα πού φανέρωσες τό φῶς.

Δόξα στό Θεό, πού εἶναι στόν οὐρανό, καί στή γῆ ἄς ἔρθει ἡ εἰρήνη, διότι ὁ Θεός ἔδειξε στούς ἀνθρώπους τήν ἀγάπη του.

Σέ ὑμνοῦμε, σ' εὐλογοῦμε, σέ προσκυνοῦμε, σ' ἐγκωμιάζουμε μέ ὕμνους καί σ' εὐχαριστοῦμε, Κύριε, γιά τή μεγάλη Σου δόξα.

Κύριε, Βασιλεῦ, ἔπουράνιε Θεέ,
Πάτερ παντοκράτορ· Κύριε Υἱὲ
μονογενές, Ἰησοῦ Χριστέ, καὶ
Ἅγιον Πνεῦμα.
Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ, ὁ
Υἱὸς τοῦ Πατρός, ὁ αἴρων τὴν
ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλέησον
ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ
κόσμου.

Πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν, ὁ
καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός, καὶ
ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὅτι σὺ εἶ ὁ μόνος Ἅγιος, σὺ εἶ ὁ μόνος
Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν
Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν.

Κύριε, πού εἶσαι οὐράνιος Βασιλιάς, Θεός Πατέρας Παντοκράτορας, μοναχοπαίδι, πού τ' ὄνομά Σου εἶναι Ἰησοῦς Χριστός καί Ἅγιο Πνεῦμα.

Κύριε καί Θεέ, Ἰησοῦ Χριστέ, πού εἶσαι ὁ Ἄμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ Γιὸς τοῦ Θεοῦ, πού ἐξαφανίζεις τήν ἁμαρτία τοῦ κόσμου, ἐλέησέ μας.

Σέ παρακαλοῦμε νά δεχθεῖς τήν προσευχή μας, Σύ πού κάθесαι στά δεξιὰ τοῦ Πατέρα καί νά μᾶς ἐλεήσεις.

Διότι σύ, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, εἶσαι ὁ μοναδικός Ἅγιος καί Κύριος γιά νά δοξάζεται ὁ Θεός Πατέρας. Ἀμήν.

**Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω
σε, καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς
τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ
αἰῶνος.**

**Καταξίωσον, Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ταύτῃ, ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι
ἡμᾶς. [...]**

**Κάθε μέρα θά προσεύχομαι σέ
Σένα καί θά σ' ἐγκωμιάζω γιά πά-
ντα.**

**Κύριε, σέ παρακαλοῦμε νά μᾶς
ἀξιώσεις τή σημερινή μέρα νά δι-
ατηρηθοῦμε καθαροί χωρίς ἁμαρ-
τία[...].**

**Παπαθανασίου, Κ. (επιμ.) (1997²).
Μιλᾶω στον Πατέρα μου μὲ
Προσευχές γιά κάθε μέρα
(Κείμενο - μετάφραση).
Αθήνα: Ἀποστολική Διακονία τῆς
Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.**

2. «Φως ιλαρόν»

Φῶς ἰλαρόν ἁγίας δόξης ἀθανάτου
Πατρός, οὐρανίου,
ἁγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ,
ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν,
ἴδοντες
φῶς ἐσπερινόν ὑμνοῦμεν Πατέρα,
Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν.
Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι
φωναῖς αἰσῖαις, Υἱέ Θεοῦ, ζωὴν
ὁ διδοὺς διό ὁ κόσμος σέ δοξάζει

**Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, πού εἶσαι τό
γλυκό φῶς τῆς ἁγίας δόξας τοῦ
ἄθανάτου, τοῦ οὐρανίου, τοῦ ἁγί-
ου, τοῦ μακάριου Πατέρα σου,
τώρα πού φτάσαμε στή δύση
τοῦ ἡλίου καί εἶδαμε τό ἔσπερινό
φῶς, ὑμνοῦμε τόν Πατέρα, ἐσένα
τόν Υἱό καί το Ἅγιο Πνεῦμα, τόν
ἕνα Θεό.**

**Πρέπει σέ κάθε ὥρα καί στιγμή νά
σέ ὑμνοῦμε μέ καθαρές ψυχές καί
χαρούμενες φωνές, Υἱέ Θεοῦ, για-
τί ἐσύ δίνεις τή ζωή καί γι' αὐτό ὁ
κόσμος σέ δοξάζει.**

3. Προσευχή στον φύλακα

Ἄγγελο Ἅγιε Ἄγγελε, ὁ ἐφεστῶς τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς καὶ ταλαιπώρου μου ζωῆς, μὴ ἐγκαταλίπῃς με τὸν ἀμαρτωλόν, μηδὲ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ διὰ τὴν ἀκρασίαν μου· μὴ δώῃς χώραν τῷ πονηρῷ δαίμονι κατακυριεῦσαί μου τῇ καταδυναστείᾳ τοῦ θνητοῦ τούτου σώματος· κράτησον τῆς ἀθλίας καὶ παρειμένης χειρός μου, καὶ ὀδήγησόν με εἰς ὁδὸν σωτηρίας. Ναί, ἅγιε Ἄγγελε τοῦ Θεοῦ, ὁ φύλαξ καὶ σκεπαστῆς τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, πάντα μοι συγχώρησον, ὅσα σοι ἔθλιψα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ εἴ τι ἥμαρτον τὴν σήμερον ἡμέραν·

Άγιε Άγγελε, εσύ που είσαι φύλακας της άθλιας ψυχής μου και της ταλαίπωρης ζωής μου, μη με εγκαταλείψεις τον αμαρτωλό, ούτε να απομακρυνθείς από μένα εξαιτίας της ακολασίας μου. Μη επιτρέψεις στον πονηρό δαίμονα να κυριαρχήσει επάνω μου κατατυραννώντας αυτό τό θνητό μου σώμα. Κράτησε τό ταλαίπωρο και παράλυτο χέρι μου και οδήγησέ με στην οδό της σωτηρίας. Ναι, άγιε Άγγελε του Θεού, εσύ που είσαι φύλακας και σκεπαστής της άθλιας ψυχής μου και του άθλιου σώματός μου, συγχώρησέ με για όλα εκείνα με τα οποία σε λύπησα όλες τις μέρες της ζωής μου, και για όσες αμαρτίες έκανα τη σημερινή μέρα.

**σκέπασόν με ἐν τῇ παρούσῃ νυκτὶ
καὶ διαφύλαξόν με ἀπὸ πάσης ἐπη-
ρείας τοῦ ἀντικειμένου, ἵνα μὴ ἔν-
τινι ἁμαρτήματι παροργίσω τὸν
Θεόν· καὶ πρέσβευε ὑπὲρ ἐμοῦ
πρὸς τὸν Κύριον τοῦ ἐπιστηρίξαι
με ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ καὶ ἄξιον ἀνα-
δειξαί με δοῦλον τῆς αὐτοῦ ἀγαθό-
τητος. Ἀμήν.**

Σκέπασέ με και τούτη τη νύχτα και διαφύλαξέ με από κάθε επήρεια του αντίπαλου διαβόλου, για να μη παροργίσω τον Θεό με κάποιο αμάρτημα. Και πρέσβευε για χάρη μου προς τον Κύριο, να με στηρίξει στον σεβασμό Του και να με κάνει αξιο δούλο της αγαθότητάς του. Αμήν.

4. Από τη Θεία Λειτουργία του αγίου Ιωάννη του Χρυσοστό- μου

**Σοὶ παρακατατιθέμεθα τὴν ζωὴν
ἡμῶν ἅπασαν καὶ τὴν ἐλπίδα, Δέ-
σποτα φιλόανθρωπε, καὶ παρακα-
λοῦμέν σε καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύο-
μεν· Καταξίωσον ἡμᾶς μεταλαβεῖν
τῶν ἐπουρανίων σου καὶ φρικτῶν
Μυστηρίων ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ
πνευματικῆς Τραπέζης μετὰ κα-
θαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν
ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημ-
μελημάτων, εἰς Πνεύματος Ἁγίου
κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν
κληρονομίαν, εἰς παρρησίαν τὴν
πρὸς σέ, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκρι-
μα.**

Σε εσένα εμπιστευόμαστε όλη μας τη ζωή και την ελπίδα, Δέσποτα φιλόανθρωπε, και σε παρακαλούμε και δεόμαστε και ικετεύουμε- αξιώσέ μας να μεταλάβουμε τα επουράνια και φρικτά μυστήρια, αυτής της ιερής και πνευματικής τράπεζας με καθαρή συνείδηση, για να εξαλειφθούν οι αμαρτίες, να συγχωρηθούν τα παραπτώματά μας, ώστε να έχουμε κοινωνία του αγίου Πνεύματος, να κληρονομήσουμε τη βασιλεία των ουρανών, να έχουμε θάρρος απέναντί σου και να μην τιμωρηθούμε ή καταδικαστούμε.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α΄ λυκείου, ΔΕ 23, σ. 133.**

33 / 74 - 75

**Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς
ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα,
εἰρηνικὰ καὶ καλὴν ἀπολογία, τὴν
ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χρι-
στοῦ, αἰτησώμεθα.**

**Ἀς ζητήσουμε ἀπὸ τον Κύ-
ριο τα τέλη της ζωῆς μας να είναι
χριστιανικά, χωρίς πόνο, χωρίς
ντροπή και ειρηνικά, και να ἔχου-
με καλή ἀπολογία μπροστά στο
φοβερό βήμα του Χριστοῦ**

**Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν,
ἐλάβομεν**

**Πνεῦμα ἐπουράνιον,
εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ,
ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες·
αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν.**

**Εἶδαμε το φως το αληθινό,
πήραμε το επουράνιο ἅγιο
Πνεύμα, βρήκαμε πίστη αληθινή,
προσκυνώντας την αδιαίρετη
Τριάδα, γιατί αυτή μας ἔσωσε.**

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α΄ λυκείου, ΔΕ 23, σ. 133.**

5. «Η λειτουργία μετά τη Λειτουργία»

Φεύγοντας από το ναό και έχοντας ζήσει αυτό που μας πρόσφερε η Θεία Ευχαριστία, ενωμένοι με όλους τους χριστιανούς με το σύνδεσμο της ειρήνης και της αγάπης, ξαναγαυρίζουμε στον κόσμο, για να πούμε και σ' άλλους τι προσφέρει στον άνθρωπο η Εκκλησία του Χριστού.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α' λυκείου, ΔΕ 15, σ. 87.**

Οι ακολουθίες του νυχθημέρου

Οι ακολουθίες του νυχθημέρου είναι το σύνολο των προσευχών που αναγινώσκονται και ψάλλονται σε καθορισμένες ώρες της μέρας και της νύχτας ή σε ορισμένες περιστάσεις και αποτελούνται από ψαλμούς, δεήσεις, αναγνώσματα, ωδές και ύμνους.

Ο όρος ακολουθία σημαίνει την ορισμένη συνέχεια των λειτουργικών στοιχείων που απαρτίζουν μια τελετουργική προσευχή και συνεκδοχικά το σύνολο των ύμνων του

ημερονυκτίου, ιδιαίτερα του εσπερινού και του όρθρου μιας συγκεκριμένης μέρας (π.χ. ακολουθία του Σαββάτου, της Τρίτης, του αγίου Νικολάου) ή μιας περιόδου του εκκλησιαστικού έτους (π.χ. ακολουθία Παρακλητικής, Τριωδίου, Πεντηκοσταρίου).

Οι ακολουθίες διακρίνονται σε τακτικές και έκτακτες. Οι τακτικές (ή κοινές) τελούνται καθημερινά στο ναό με τη συμμετοχή κλήρου και λαού ή και μόνο από τους πιστούς παραλλάσσοντας ή και παραλείποντας τα σημεία που αφορούν τον ιερέα. Ωστόσο οι ακολουθίες του νυχθημέρου διαφοροποιούνται σαφώς από την ατομική ελεύθερη αυτοσχέδια προσευχή, που δεν υπάγεται σε καμιά τυπική ως προς τη

διάρθρωσή της απαίτηση.

Οι έκτακτες τελούνται μόνο από ιερέα ή επίσκοπο και σε ορισμένες περιστάσεις. Οι τακτικές είναι: ο εσπερινός, το απόδειπνο, το μεσονυκτικό, ο όρθρος, οι ώρες, τα μεσώρια, και η ακολουθία της τράπεζας. Έκτακτες είναι: η θ. λειτουργία, τα άλλα μυστήρια, ο μικρός και μέγας αγιασμός, τα εγκαίνια ναού, οι παρακλήσεις, η ακολουθία του μνημοσύνου, το νεκρώσιμο τρισάγιο.

Τσάμης, Δ. (1985). Λειτουργική. Θεσσαλονίκη, σ. 25.

2. Οι χριστιανικές γιορτές και το σχέδιο της θείας οικονομίας

Τα θαυμαστά γεγονότα για τη σωτηρία του ανθρώπου πανηγυρίζονται με τις γιορτές της Εκκλησίας. Σκορπισμένες μέσα στο έτος, μας θυμίζουν την επίγεια ζωή του Κυρίου, της Υπεραγίας Θεοτόκου και των αγίων. Ξαναγεννιέται μέσα μας ο Χριστός, σταυρώνεται, ανασταίνεται. Γι' αυτό οι υμνογράφοι της Εκκλησίας στους ύμνους και οι Πατέρες στις ευχές χρησιμοποιούν τη λέξη «σήμερον» - «Σήμερον ὁ Χριστός γεννᾶται...». «Σήμερον κρεμᾶται ἐπί ξύλου...». Σήμερα, σαν να ήμαστε τότε παρόντες στο γεγονός, βλέπουμε την Ανάσταση. «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...». [...].

Οι γιορτές είναι εβδομαδιαίες και ετήσιες. Από τις εβδομαδιαίες η σπουδαιότερη είναι η Κυριακή, η ημέρα του Κυρίου, της Ανάστασής του. Είναι η σταθερή ημέρα τέλεσης της Θείας Ευχαριστίας. Είναι ακόμη η πρώτη ημέρα της εβδομάδας, ημέρα σωτηρίας και αναδημιουργίας. «Όπως η πρώτη δημιουργία άρχισε την ημέρα της Κυριακής, έτσι και η δεύτερη δημιουργία άρχισε πάλι από την Κυριακή» (Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 44, 5, ΕΠΕ 5,226).

Εκτός από την Κυριακή, και οι άλλες ημέρες της εβδομάδας είναι για την Εκκλησία μας γιορτινές. Έτσι μαζί με τους καθιερωμένους αγίους τιμούμε: τη Δευτέρα τους αγγέλους, την Τρίτη τον Ιωάννη τον

Πρόδρομο, την Τετάρτη το Σταυρό του Κυρίου, την Πέμπτη τους αποστόλους και τον Άγιο Νικόλαο, την Παρασκευή τα Πάθη του Κυρίου και το Σάββατο τους μάρτυρες. Το Σάββατο είναι ακόμη ημέρα μνήμης των νεκρών.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α΄ λυκείου, ΔΕ 7, σ. 36-37.**

**3. Η λατρεία εξαγιάζει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ζωής
[...] Η ορθόδοξη λατρεία εξαγιάζει όλες τις σχέσεις και τις περιστάσεις της ανθρώπινης ζωής. Για την ίαση των σωματικών ασθενειών δίνει το ιερό μυστήριο του ευχελαίου, για την ευλογία της συζυγικής ένωσης το ιερό μυστήριο του γάμου. Άσχετα όμως από τα ιερά**

αυτά μυστήρια, καθαγιάζει και όλες τις άλλες περιστάσεις της καθημερινής ζωής. Εύχεται για όσους είναι ασθενείς, για όσους πλέουν και οδοιπορούν, προσεύχεται για τις άσχημες καιρικές συνθήκες και τις θλιβερές περιστάσεις, για θεομηνίες και επιδρομές εχθρών, για λιμούς, λοιμούς, επιδημίες και ασθένειες. Επιπλέον, έχει καθιερώσει ειδικές ευχές για την έναρξη σχολικών μαθημάτων, για την τοποθέτηση θεμελίων λίθων, για τη σπορά της γης κ.ά. Στον κύκλο μάλιστα της αγιαστικής της ενεργείας περιλαμβάνονται και αγαθά αυτού του κόσμου. Έτσι, ευλογεί τα φυτά και τα άνθη και τα κλαδιά των δέντρων, τους καρπούς και τα σταφύλια. Η ορθόδοξη λατρεία θεραπεύει όχι

μόνο τις ανάγκες της ψυχής, αλλά και του σώματος, αποσκοπώντας ταυτόχρονα να εξαγιάσει και ολόκληρη τη φυσική δημιουργία.

Θεοδώρου, Ανδρ. (1998).
Η ουσία της Ορθοδοξίας.
Αθήνα: Παρουσία, σ. 211.

Η λατρεία στην προοπτική του σήμερα και της καθημερινότητας.

Ευχή θ. Λειτουργίας του Μεγάλου Βασιλείου

Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ περιστῶτος
λαοῦ,

καὶ τῶν δι' εὐλόγους αἰτίας
ἀπολειφθέντων, καὶ ἐλέησον

αὐτοὺς καὶ

44 / 76 - 77

ἡμᾶς, κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους
σου.
Τὰ ταμεῖα αὐτῶν ἔμπλησον παντὸς
ἀγαθοῦ·
τὰς συζυγίας αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ
ὁμονοίᾳ διατήρησον·

Θυμήσου σπλαχνικά, Κύριε, το
λαό που παρευρίσκεται εδώ (στο
ναό), καθώς και κείνους που για
εὐλογία αἰτία απουσιάζουν και
ελέησε αυτούς κι εμάς σύμφωνα
με το πλῆθος του ἐλέους σου.
Γέμισε τις αποθήκες τους με κάθε
αγαθό. Διατήρησε τους συζυγι-
κούς δεσμούς μέσα σε εἰρήνη και
ομόνοια.

τὰ νήπια ἔκθρεψον·
τὴν νεότητα παιδαγωγήσον· τὸ
γῆρας
περικράτησον· τοὺς ὀλιγοψύχους
παραμύθησαι· τοὺς
ἔσκορπισμένους
ἐπισυνάγαγε· τοὺς πεπλανημένους
ἐπανάγαγε καὶ σύναψον τῇ Ἁγίᾳ
σου Καθολικῇ, καὶ Ἀποστολικῇ
Ἐκκλησίᾳ. Τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ
πνευμάτων ἀκαθάρτων
ἐλευθέρωσον· τοῖς πλέουσι
σύμπλευσον·
τοῖς ὀδοιποροῦσι συνόδευσον·
χήρων
πρόστηθι· ὀρφανῶν ὑπεράσπισον·

**Ανάθρεψε τα νήπια- παιδαγωγή-
σε τη νεότητα- βοήθησε και στή-
ριξε τα γηρατειά- παρηγόρησε
τους ολιγόψυχους- τους σκορπι-
σμένους συγκέντρωσέ τους- φέρε
πίσω τους πλανεμένους στην πί-
στη και ένωσέ τους με την
αγία, καθολική και αποστολική
Εκκλησία σου.**

**Λευτέρωσε αυτούς που πειράζο-
νται από ακάθαρτα πνεύματα- τα-
ξίδεψε μ' αυτούς που ταξιδεύουν
στη θάλασσα- συνόδεψε αυτούς
που οδοιπορούν- προστάτεψε τις
χήρες- υπεράσπισε τα ορφανά-**

αἰχμαλώτους ῥῦσαι· νοσοῦντας
ἴασαι. Τῶν
ἐν βήμασι, καὶ μετάλλοις, καὶ
ἐξορίαις, καὶ
πικραῖς δουλείαις, καὶ πάσῃ θλίψει
καὶ
ἀνάγκῃ καὶ περιστάσει ὄντων,
μνημόνευσον, ὁ Θεός, καὶ πάντων
τῶν
δεομένων τῆς μεγάλης σου
εὐσπλαγχνίας·
καὶ τῶν ἀγαπώντων ἡμᾶς καὶ τῶν
μισούντων, καὶ τῶν ἐντειλαμένων
ἡμῖν
τοῖς ἀναξίοις εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν.

λευτέρωσε τους αιχμαλώτους και
θεράπευσε τους αρρώστους. Θυ-
μήσου εσύ ο σπλαχνικός Θεός
αυτούς που σύρονται στα δικα-
στήρια, τους καταδικασμένους να
δουλεύουν σε μεταλλεία, αυτούς
που βρίσκονται σε εξορίες και πι-
κρές δουλείες, καθώς και κείνους
που είναι κάτω από το βάρος
κάθε θλίψης, ανάγκης και δύσκο-
λης περίπτωσης, και γενικά όλους
που χρειάζονται τη μεγάλη σου
ευσπλαχνία. Και αυτούς που μας
αγαπούν και κείνους που μας μι-
σούν και όσους παράγγειλαν σε
μας τους ανάξιους να προσευχη-
θούμε γι' αυτούς.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α' λυκείου, ΔΕ 15, σ. 85.**

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Περιγράφουμε τη σχέση λατρείας και θρησκευτικότητας.
- ✓ Χρησιμοποιούμε βασικούς όρους της λατρευτικής γλώσσας του περιβάλλοντός μας.
- ✓ Αναγνωρίζουμε την επίδραση της εκκλησιαστικής λατρείας στη ζωή και την καθημερινότητα.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

2.3. ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Η προσευχή ως σχέση και επικοινωνία με τον Θεό.

1. Ιωάννης Χρυσόστομος: «Ο τόπος και ο τρόπος της προσευχής»

«Όταν ειπώ σε κάποιον: παρακάλεσε τον Θεό, ζήτησέ Του ό,τι θέλεις, ικέτευσέ Τον, απαντά: παρακάλεσα μία φορά, δύο φορές, τρεις, δέκα, είκοσι φορές κι ακόμη δεν έλαβα τίποτε. Να μη σταματήσεις την προσευχή, αδερφέ μου, ώσπου να λάβεις· δηλαδή η παράκληση στον Θεό για βοήθεια τελειώνει, όταν σου δοθεί εκείνο που ζητάς. Την προσευχή λοιπόν να τη σταματήσεις, όταν ικανοποιηθεί το

αίτημά σου· ή καλύτερα ούτε τότε, αλλά να εξακολουθείς και πάλι να προσεύχεσαι. Και αν δε λάβεις, να ζητάς για να λάβεις· όταν όμως λάβεις, να ευχαριστήσεις επειδή έλαβες. Μπαίνουν πολλοί στο ναό, σχεδιάζουν και λένε αναρίθμητους στίχους προσευχής, και βγαίνουν χωρίς να ξέρουν τι είπαν· τα χείλη κινούνται, αλλ' η ακοή της ψυχής δεν ακούει. Συ ο ίδιος δεν ακούς την προσευχή σου, και θέλεις να την εισακούσει ο Θεός; Γονάτισα, λες· η σκέψη σου όμως πετούσε έξω· το σώμα σου ήταν μέσα στην Εκκλησία, αλλά ο νους σου έξω - το στόμα έλεγε την προσευχή, αλλά η σκέψη λογάριαζε τόκους, συμβόλαια, συναλλαγές, χωράφια, κτήματα, συναναστροφές φίλων. [...] Και

αν είσαι μέσα σε λουτρό, να προσεύχεσαι, και αν είσαι στο δρόμο, και αν είσαι στο κρεβάτι· όπου και αν είσαι, να προσεύχεσαι. Είσαι ναός του Θεού, να μη ζητάς τόπο· η εσωτερική διάθεση και η σκέψη χρειάζεται μόνο».

**Περιοπή από τον λόγο του αγίου
Ι. Χρυσοστόμου «Εἰς τὴν ἐπίλυσιν
τῆς Χαναναίας» (Ε.Π. 52, 58).
Στο Θεοδώρου, Ευ. (1982¹⁴).
Ανθολόγιο Πατερικών Κειμένων.
Αθήνα: ΟΕΔΒ, σ. 134-137.**

2. Αντώνιος του Σουρόζ, Θέλει τόλμη η προσευχή

Η συνάντηση με τον Θεό, η συνάντηση με τον άνθρωπο, είναι δυνατά, όταν αγαπάει κανείς πολύ και

τους δύο, έτσι που ο προσευχόμενος να μπορεί να ξεχνά τον εαυτό του, ν' αποσπάται από τον εαυτό του και να στρέφεται ολοκληρωτικά και προς τους δύο, για χάρη τους. Αυτός είναι ο βασικός όρος των «πρεσβειών» στην προσευχή.

[...] Πρέπει να παραδεχτούμε πως ο Θεός μπορεί και να είναι απών. Αυτή η απουσία φυσικά είναι υποκειμενική, αφού ο Θεός είναι πάντα παρών για τον καθένα μας. Μπορεί εν τούτοις να μείνει αόρατος και δυσνόητος, να μας διαφεύγει. [...] Όταν ο Θεός δε μας προσφέρεται, όταν δεν είμαστε σε θέση να νιώσουμε την παρουσία Του, τότε πρέπει να βρούμε τη δύναμη να περιμένουμε με δέος και σεβασμό.

Υπάρχει όμως κι άλλο ένα στοιχείο σ' αυτή την υποκειμενική απουσία του Θεού. Μια σχέση τότε μόνο μπορεί να είναι αληθινή, όταν συντελείται σε κλίμα αμοιβαίας ελευθερίας.

Συχνά νιώθουμε πως δεν έχουμε παρά ν' αρχίσουμε να προσευχόμαστε, για να υποχρεώσουμε τον Θεό να μας φανερωθεί· να Τον αναγκάσουμε να μας ακούσει, να μας επιτρέψει να νιώσουμε την παρουσία Του, να μας βεβαιώσει ότι μας ακούει. Αν ήταν έτσι, η σχέση δεν θα ήταν ελεύθερη, θα ήταν μηχανική, δε θα 'χε χαρά και αυθορμητισμό. Θα προϋπέθετε επιπλέον ότι βρισκόμαστε πάντοτε στην κατάλληλη φόρμα να δούμε τον Θεό.

[...] Μήπως η απουσία του Θεού

από τη ζωή μας και από τις προ-
σευχές μας δεν οφείλεται συχνά
στο γεγονός ότι εμφανιζόμαστε
σαν άγνωστοι σ' Αυτόν έτσι, που
αν κάποτε βρισκόμαστε πρόσωπο
με πρόσωπο μαζί Του δε θα Τον
προσέχαμε ή δε θα Τον αναγνωρί-
ζαμε; Κάτι τέτοιο δε συνέβαινε κι
όταν ο Χριστός περπατούσε στους
δρόμους της Ιουδαίας και της Γα-
λιλαίας; Πόσοι από τους σύγχρο-
νούς Του δεν Τον συνάντησαν, δεν
πέρασαν από δίπλα Του χωρίς να
Τον γνωρίσουν ή ακόμα να υπο-
πτευθούν ότι είχε κάτι ξεχωριστό
επάνω Του; Κάπως έτσι δεν Τον εί-
δαν τα πλήθη στο δρόμο προς τον
Γολγοθά; Σαν έναν εγκληματία, σαν
κάποιο που είχε τaráξει τη δημό-
σια τάξη και τίποτε άλλο; Κάπως

έτσι δε σκεπτόμαστε τον Θεό, ακόμα κι αν είμαστε σε θέση να νιώσουμε κάπως την παρουσία Του; Και μήπως δεν Τον αποφεύγουμε γιατί καταλαβαίνουμε πως θα τάρξει και τις δικές μας ζωές, θα κλονίσει τις αξίες μας;

Υπ' αυτές τις συνθήκες δεν μπορούμε να περιμένουμε να Τον συναντήσουμε στην προσευχή μας [...]. Πρέπει να μάθουμε να κατανοούμε αυτή Του την απουσία και να κρίνουμε τους εαυτούς μας, μια και δε μας κρίνει ο Θεός.

[...] Μια συνάντηση με τον Θεό είναι μία πράξη ελευθερίας στην οποία ο Θεός έχει τον έλεγχο. Και μόνο όταν είμαστε ταπεινοί, και συγχρόνως αρχίζουμε να αγαπούμε τον Θεό, είναι που μπορούμε να

υπομένουμε, ή ακόμη και να επωφελούμαστε από την απουσία Του.

[...] Ένας Πατέρας της Εκκλησίας μάς λέει ότι η προσευχή είναι σαν το βέλος. Είναι φτιαγμένο για να πετάξει, να πετύχει το στόχο του, να διασχίσει εμπόδια, αλλά πετάει μόνο αν εκτοξευτεί από ένα γερό τόξο που το χειρίζεται ένα στιβαρό χέρι. Και ευστοχεί μόνο όταν ο τοξότης σημαδεύει σωστά και σταθερά. Αυτό που λείπει από την προσευχή μας είναι συχνά αυτή η δύναμη της θέλησης, η αίσθηση της σοβαρότητας της καταστάσεώς μας.

Αντώνιος του Σουρόζ [Bloom, A.] (1996). Θέλει τόλμη η προσευχή. Μπφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 27, 37-38, 39, 41, 43, 46.

1. Προσευχή μέσα στην αναταραχή

Η [...] ιστορία είναι από το Γεροντικό.

Κάποιος ασκητής συναντά στα βουνά κάποιον άλλον ασκητή κι αρχίζουν μια συζήτηση στη διάρκεια της οποίας ο επισκέπτης εντυπωσιασμένος από το επίπεδο προσευχής του συνομιλητή του, τον ρωτά: «Γέροντα, ποιος σε δίδαξε να προσεύχεσαι αδιάκοπα;» Κι εκείνος, που είχε καταλάβει ότι ο επισκέπτης του ήταν άνθρωπος με βαθιά πνευματική πείρα, του απαντά: το 'λεγα αυτό στον καθένα,

αλλά σε σένα θα το πω πως αληθινά ήταν οι δαίμονες που με δίδαξαν». Ο επισκέπτης τού λέει: «Νομίζω πως σε καταλαβαίνω, Γέροντα αλλά θα μπορούσες να μου εξηγήσεις λεπτομερέστερα με ποιο τρόπο σε δίδαξαν, για να σε καταλάβω καλύτερα;» Και τότε ο άλλος του διηγείται την εξής ιστορία: «Όταν ήμουν νέος, ήμουν αγράμματος και ζούσα σ' ένα μικρό χωριό στην πεδιάδα. Μια μέρα πήγα στην εκκλησία κι άκουσα το διάκο να διαβάζει την επιστολή του Παύλου που μας διδάσκει να προσευχόμαστε αδιαλείπτως. Ακούγοντας τα λόγια εκείνα ενθουσιάστηκα και φωτίστηκε η ψυχή μου. Και μετά την εκκλησία άφησα το χωριό, γεμάτος χαρά, και αναχώρησα στα βουνά για να

**ζήσω με την προσευχή και μόνο.
Αυτή η διάθεση κράτησε μέσα μου
για κάμποσες ώρες. Μετά έπεσε
το σκοτάδι, έγινε κρύο κι άρχισα ν'
ακούω αλλόκοτους ήχους, βήματα
κι ουρλιαχτά. Μάτια που έλαμπαν
στο σκοτάδι εμφανίστηκαν μπρο-
στά μου. Τ' άγρια θηρία βγήκαν
από τις φωλιές τους ν' αναζητή-
σουν την τροφή που τους όριζε ο
Θεός. Άρχισα να φοβάμαι, να φο-
βάμαι όλο και περισσότερο καθώς
οι σκιές γίνονταν σκοτεινότερες.
Πέρασα όλη τη νύχτα γεμάτος τρό-
μο από τους βηματισμούς, τα τριξί-
ματα, τις σκιές, τ' αστραφτερά μά-
τια μέσ' στη νύχτα, την επίγνωση
πως μου ήταν αδύνατο να στραφώ
σε κάποιον για βοήθεια. Και τότε
άρχισα να φωνάζω στον Θεό τις**

μόνες λέξεις που έρχονταν στο νου μου, λέξεις βγαλμένες μέσα από το φόβο μου: 'Κύριε Ιησού, υιέ Δαυίδ, ελέησέ με τον αματωλό'. Έτσι πέρασε το πρώτο βράδυ. Το πρωί ο φόβος με είχε εγκαταλείψει, αλλά άρχισα να πεινάω. Αναζήτησα την τροφή μου στους θάμνους και στα λιβάδια, αλλά ήταν δύσκολο να ικανοποιήσω την πείνα μου. Και καθώς έπιασε να δύει ο ήλιος, ένιωσα τον τρόπο της νύχτας να ξανάρχεται. Άρχισα να κραυγάζω στον Θεό το φόβο και την ελπίδα μου. Έτσι πέρασαν μέρες, και μετά μήνες. Συνήθισα τους τρόπους της φύσης, αλλά ακόμη καθώς προσευχόμουν κάθε τόσο νέοι πειρασμοί και δοκιμασίες εμφανίζονταν. Οι δαίμονες, τα πάθη, άρχισαν να ορμούν

επάνω μου απ' όλες τις μεριές και μόλις συνήθιζα να μη φοβάμαι τα θηρία της νύχτας, οι δυνάμεις του σκότους έπιασαν να λυσομανούν μέσα στην ψυχή μου.

Πιο δυνατά από πριν πρόφερα τις λέξεις στον Κύριο: 'Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησέ με'. Αυτός ο αγώνας συνεχίστηκε για χρόνια. Μια μέρα έφτασα τα όρια της αντοχής μου. Καλούσα ασταμάτητα τον Θεό με αγωνία και πάθος χωρίς να λαβαίνω απάντηση. Ο Θεός ήταν αλύγιστος και τότε, όταν και το τελευταίο νήμα της ελπίδας άρχισε να σπάει μέσα στην ψυχή μου, παραδόθηκα στον Κύριο και είπα: 'Μένεις σιωπηλός, δε Σε νοιάζει τι θα γίνω, αλλά δεν παύεις να είσαι ο Κύριος και Θεός μου' καλύτερα να πεθάνω

εδώ που στέκω παρά να εγκαταλείψω την αναζήτησή μου’.

Τότε ξαφνικά ο Κύριος εμφανίστηκε μπρος μου και ειρήνη απλώθηκε μέσα και γύρω μου. Ο κόσμος ολόκληρος, που μου φαινόταν σκοτεινός, τώρα φαινόταν λουσμένος στο άγιο φως, να λάμπει κάτω από τη χάρη της Θεϊκής παρουσίας, που συντηρεί το κάθε δημιούργημά Του. Και αμέσως μετά σ’ ένα ξέσπασμα αγάπης κι ευγνωμοσύνης, πρόφερα στον Κύριο τη μόνη προσευχή που μπορούσε να εκφράσει όλα μου τα αισθήματα: ‘Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησέ με τον αματωλό’. Κι από τότε στη χαρά, στη δοκιμασία, στον πειρασμό και τον αγώνα ή σε στιγμές που η ειρήνη

με καταλαμβάνει, αυτά τα λόγια ξεπηδούν απ' την καρδιά μου. Είναι ένας ύμνος χαράς, είναι η κραυγή μου προς τον Θεό, είναι η προσευχή μου και η μετάνοιά μου».

Το παράδειγμα του άγνωστου αυτού ασκητή δείχνει πως η δοκιμασία, η απελπισία κι η ταραχή κάνουν αυτές τις λέξεις της «προσευχής του Ιησού» να ξεπηδούν από μέσα μας· αυτή η απεγνωσμένη κραυγή που είναι βγαλμένη από μια ελπίδα πιο δυνατή κι από την ίδια την απόγνωση, που ξεπήδησε απ' αυτήν, αλλά τη νίκησε.

Αντώνιος του Σουρόζ [Bloom, A.] (1996). Θέλει τόλμη η προσευχή.

Μτφρ. Δ. Κόκκινος. Αθήνα: Ακρίτας, σ. 47-50.

2. Κομποσχοίνι

Κομποσχοίνι

Κομποσκοίνι ή Κομβοσχοίνι ονομάζεται ένα σχοινί από, συνήθως, μαύρο μάλλινο ή μεταξένιο νήμα πλεγμένο σε κόμπους. Πρόκειται για ένα βοήθημα προσευχής για μοναχούς, κληρικούς αλλά και

λαϊκούς της Ορθόδοξης Χριστιανικής θρησκείας. [...] Παρόμοια βοηθήματα προσευχής για μοναχούς ή και λαϊκούς υπάρχουν και σε άλλες θρησκείες και παραδόσεις, γνωστά με άλλα ονόματα [...]. Στην προσευχή με κομποσκοίνι, που βοηθά πολύ στη συγκέντρωση του νου, ακολουθείται συγκεκριμένη τεχνική μέθοδος. Σε κάθε κόμπο που περνά ανάμεσα στα δάχτυλά του ο προσευχόμενος, λέει αλληλοδιαδόχως τις ευχές: «Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με τον αμαρτωλόν», «Υπεραγία Θεοτόκε, σώσον ημάς», «Άγιοι του Θεού, πρεσβεύσατε υπέρ υμών». Είναι δυνατόν να λέγεται και μόνη η ευχή Κύριε Ιησού Χριστέ, ελέησόν με τον αμαρτωλόν.

λήμμα «κομποσχοίνι», Wikipedia

Τρόποι και είδη προσευχής (ευχαριστία, αίτηση, μετάνοια, δοξολογία / κοινή-ατομική, τυπική-αυθόρμητη, αδιάλειπτη προσευχή).

Ο Χριστός προσεύχεται

Μκ 1, 35 α' Το πρωί, πολύ πριν ακόμα φέξει, ο Ιησούς βγήκε έξω και πήγε σε ένα ερημικό μέρος, και εκεί προσευχόταν.

Λκ 5,

15 Η φήμη του απλωνόταν όλο και περισσότερο, και πλήθος ανθρώπων πήγαιναν κοντά του να τον ακούσουν και να τους θεραπεύσει από τις αρρώστιες τους. Εκείνος όμως αποσυρόταν σε ερημικά μέρη και προσευχόταν.

Λκ 6,

12 Εκείνες τις ημέρες ανέβηκε ο Ιησούς στο βουνό για να προσευχηθεί. Όλη τη νύχτα προσευχόταν² στον Θεό.

**Μτ
26,**

36 ... ο Ιησούς (στη Γεθσημανή)... λέει στους μαθητές: "... θα πάω λίγο παραπέρα να προσευχηθώ".

39 Κι αφού απομακρύνθηκε λίγο, έπεσε με το πρόσωπο στη γη και προσευχόταν με τούτα τα λόγια: "Πατέρα μου, αν είναι δυνατόν, ας μην πιω αυτό το ποτήρι· όμως ας μη γίνει το δικό μου θέλημα αλλά το δικό σου".

**Λκ
22,**

**44 Η αγωνία τον κυρίεψε
και προσευχόταν πιο
πολλή ώρα. Ο ιδρώτας
του γινόταν σαν σταγό-
νες αίματος και έπεφτε
στη γη.**

Μτ 7,

β'

- 7** "Ζητάτε και θα σας δοθεί, ψάχνετε και θα βρείτε, χτυπάτε την πόρτα και θα σας ανοιχτεί.
- 8** Γιατί όποιος ζητάει λαβαίνει και όποιος ψάχνει βρίσκει και όποιος χτυπά του ανοίγεται. ...
- 9** ποιος από σας, αν του ζητήσει το παιδί του ψωμί, θα του δώσει λιθάρι;

- 10** Ἢ, αν του ζητήσσει
ψάρι, θα του δώσει
φίδι;
- 11** Αφού λοιπόν εσείς...
ξέρετε να δίνετε στα
παιδιά σας καλά πράγ-
ματα, πολύ περισσότε-
ρο ο ουράνιος Πατέρας
σας θα δώσει αγαθά σε
όσους του τα ζητούν"

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Γυμνασίου, ΔΕ 19, σ. 80.**

Η προσευχή ως μεταμορφωτική δύναμη στην ορθόδοξη παράδοση.

Λ. Τολστόι, Οι τρεις ερημίτες (1886).

Ένας επίσκοπος ταξίδευε με καράβι [...]· στο ίδιο πλοίο επέβαιναν κι ένα πλήθος προσκυνητές [...]. Ανέβηκε και ο επίσκοπος στο κατάστρωμα και, καθώς περπατούσε πάνω κάτω, είδε μερικά άτομα που έστεκαν κοντά στην πλώρη και άκουγαν έναν ψαρά που έδειχνε τη θάλασσα και κάτι τους έλεγε. [...]

«Μην ενοχλείστε από την παρουσία μου», είπε ο επίσκοπος. «Έηρθα ν' ακούσω τι έλεγε τούτος ο καλός άνθρωπος».

«Ο ψαράς μας έλεγε για τους ερημίτες», αποκρίθηκε κάποιος [...]

«Ποιους ερημίτες;» ρώτησε ο επίσκοπος [...]. «Πες μου γι' αυτούς. Θα 'θελα να μάθω. Τι έδειχνες;».

«Έδειχνα ένα μικρό νησί που μπορείτε να το δείτε τώρα εκεί πέρα», απάντησε ο άνδρας [...]. «Αυτό είναι το νησί όπου ζουν οι ερημίτες, με σκοπό τη λύτρωση των ψυχών τους».

[...] «Θα επιθυμούσα να τους δω», είπε ο επίσκοπος, «και θα σε πληρώσω για τον κόπο σου και για την καθυστέρηση. Δώσε μου μια βάρκα, σε παρακαλώ».

[...] Όταν έφτασαν σε μικρή απόσταση από το νησί, είδαν τρεις

γέροντες, έναν ψηλό με ένα κομμάτι ψαθιού ζωσμένο στη μέση του, έναν κοντότερο μ' ένα κουρελιασμένο αγροτικό χιτώνιο κι έναν πολύ γηραλέο, καμπουριασμένο από τα χρόνια, που φορούσε ένα παλιό ράσο — και οι τρεις να στέκονται πιασμένοι χέρι χέρι.

Οι άνδρες [...] σταμάτησαν τη βάρκα χρησιμοποιώντας τον γάντζο, ενώ ο επίσκοπος κατέβαινε στη στεριά.

Οι γέροντες υποκλίθηκαν μπροστά του, κι εκείνος τους έδωσε την ευλογία του, κάτι που τους έκανε να υποκλιθούν βαθύτερα. Κατόπιν ο επίσκοπος άρχισε να τους μιλά.

«Άκουσα», είπε, «ότι εσείς, οι θεοσεβείς άνθρωποι, ζείτε εδώ για να σώσετε τις ψυχές σας και προσεύχεστε στον Κύριο Ημών Ιησού Χριστό για τον πλησίον σας. Εγώ, ένας ανάξιος υπηρέτης του Χριστού, κλήθηκα, ελέω Θεού, να φυλάξω και να διδάξω το ποίμνιό Του. Θέλησα να δω κι εσάς επίσης, τους δούλους του Θεού, και να κάνω ό,τι μπορώ για να σας μεταφέρω το λόγο Του».

Οι τρεις γέροντες αλληλοκοιτάχτηκαν χαμογελώντας, αλλά παρέμειναν σιωπηλοί.

«Πείτε μου», είπε ο επίσκοπος, «τι κάνετε για να σώσετε τις ψυχές σας και πώς υπηρετείτε τον Θεό σ' αυτό το νησί;»

Ο δεύτερος ερημίτης αναστέναξε και κοίταξε τον γηραιότερο, τον πιο μεγάλο απ' όλους. Ο τελευταίος χαμογέλασε και είπε:

«Δεν ξέρουμε πώς να υπηρετήσουμε τον Κύριο. Εμείς απλώς υπηρετούμε και υποστηρίζουμε ο ένας τον άλλον, δούλε του Θεού».

«Ναι, αλλά πώς προσεύχεστε στον Θεό;» ρώτησε ο επίσκοπος.

«Προσευχόμαστε ως εξής», αποκρίθηκε ο ερημίτης. «Τριάς εσύ, Τριάς εμείς, ελέησον ημάς».

[...] Ο επίσκοπος χαμογέλασε.

«Φαίνεται πως κάτι ακούσατε για την Αγία Τριάδα», είπε. «Αλλά

δεν προσεύχεστε σωστά. [...] Ακούστε και επαναλάβετε μετά από μένα: “Πάτερ ημών”».

Και ο πρώτος γέροντας είπε μετά απ’ αυτόν, «Πάτερ ημών», είπε και ο δεύτερος «Πάτερ ημών» και συμπλήρωσε και ο τρίτος «Πάτερ ημών».

«Ο εν τοις ουρανοίς», συνέχισε ο επίσκοπος.

Ο πρώτος ερημίτης είπε, «Ο εν τοις ουρανοίς», αλλά ο δεύτερος πρόφερε αδέξια τις λέξεις και ο τρίτος δεν μπόρεσε να τις πει σωστά. [...]

Ο επίσκοπος δεν έφυγε παρά αφού τους έμαθε όλη την Κυριακή Προσευχή, ώστε να μην την επαναλαμβάνουν μόνο μετά απ’ αυτόν, αλλά να τη λένε μόνοι τους. [...]

[...] Μόλις ο επίσκοπος έφτασε στο καράβι και επιβιβάστηκε, βίραραν την άγκυρα και ξεδίπλωσαν τα πανιά. [...] Ο επίσκοπος δεν ήθελε να κοιμηθεί αλλά καθόταν μόνος στην πρύμνη. [...] Ευχαρίστησε τον Θεό που τον έστειλε να διδάξει και να βοηθήσει τους τρεις θεοσεβούμενους. [...] Ξαφνικά είδε κάτι λευκό και λαμπερό, πάνω στο φωτεινό μονοπάτι που χάραζε το φεγγάρι στη θάλασσα. [...] Σηκώθηκε και είπε στον τιμονιέρη:

«Κοίταξε εκεί, τι να 'ναι τούτο, φίλε μου; Τι να 'ναι τούτο;» επανέλαβε ο επίσκοπος, αν και τώρα έβλεπε καθαρά τι ήταν — οι τρεις ερημίτες που έτρεχαν πάνω στο νερό κι άστραφταν πάλλευκοι, τα γκρίζα γένια τους έλαμπαν και πλη-

σίαζαν το καράβι θαρρείς κι αυτό δεν κινούνταν καθόλου.

Ο τιμονιέρης κοίταξε και παράτησε τρομαγμένος το τιμόνι.

«Ω, Κύριε των Δυνάμεων! Οι ερημίτες τρέχουν ξοπίσω μας πάνω στο νερό θαρρείς και πατάνε σε στεριά!»

Οι επιβάτες που τον άκουσαν πετάχτηκαν πάνω και στριμώχτηκαν στην πρύμνη. Είδαν τους ερημίτες να καταφτάνουν, πιασμένους χέρι χέρι, και τους δύο ακρινούς να κάνουν νόημα στο πλοίο να σταματήσει. Και οι τρεις γλιστρούσαν πάνω στο νερό χωρίς να κουνάνε τα πόδια τους. Προτού μπορέσει το καράβι να σταματήσει, οι ερημίτες το είχαν φτάσει και, σηκώνοντας τα κεφάλια τους, άρχισαν και οι τρεις

να μιλούν με μια φωνή:

«Ξεχάσαμε αυτά που μας έμαθες, δούλε του Θεού. Όσο τα επαναλαμβάνουμε τα θυμόμασταν αλλά, μόλις σταματήσαμε να τα λέμε για λίγο, μας ξέφυγε μια λέξη και τώρα τις χάσαμε όλες. Δεν μπορούμε να θυμηθούμε τίποτα. Δίδαξέ μας ξανά».

Ο επίσκοπος έκανε το σταυρό του και σκύβοντας πάνω από την κουπαστή είπε:

«Η δική σας προσευχή είναι που θα φτάσει στον Κύριο, άγιοι άνθρωποι. Εγώ δεν είμαι σε θέση να σας μάθω προσευχές. Προσευχηθείτε εσείς για μας τους αμαρτωλούς».

Και ο επίσκοπος υποκλίθηκε

βαθιά μπροστά τους τρεις γέροντες· κι εκείνοι γύρισαν και επέστρεψαν πίσω, πάνω από τη θάλασσα. Κι ένα φως έλαμπε, μέχρι το χάραμα, στο σημείο όπου είχαν χαθεί.

Τολστόι, Λ. (2006). Οι τρεις ερημίτες. Μτφρ. Γ. Κονδύλης. Εικονογρ. Ν. Αφεντουλίδου, Αθήνα: Μαΐστρος.

Η προσευχή ως άθλημα

Η προσευχή αυτή είναι μέγα δώρον του ουρανού προς τον άνθρωπον και την ανθρωπότητα.

Πόσον σημαντική είναι η διαμονή (ίνα μη είπω η άσκησις) εν

τη προσευχή, μαρτυρεί και αυτή η πείρα. Θεωρώ επιτρεπτόν να παραβάλω ταύτην προς την φυσικήν ζωήν του κόσμου ημών και να φέρω παραδείγματα εκ των γνωστών εις ημάς γεγονότων της συγχρόνου επικαιρότητος. Οι αθληταί, προετοιμαζόμενοι δια τους προκειμένους εις αυτούς αγώνας, επαναλαμβάνουν επί μακρόν τας αυτάς ασκήσεις, ώστε να εκτελέσουν κατά την στιγμήν της διεξαγωγής αυτών ταχέως και μετά βεβαιότητος, και τρόπον τινά μηχανικώς, πάσας τας κινήσεις, τας οποίας ήδη καλώς αφωμοίωσαν. Εκ του αριθμού των ασκήσεων εξαρτάται και η ποιότης της αποδόσεως.

Σαχάρωφ, αρχιμανδρίτης

**Σωφρόνιος (1993).
Περί προσευχής. Έσσεξ: Ιερά
Μονή Τιμίου Προδρόμου,
σ. 156-157.**

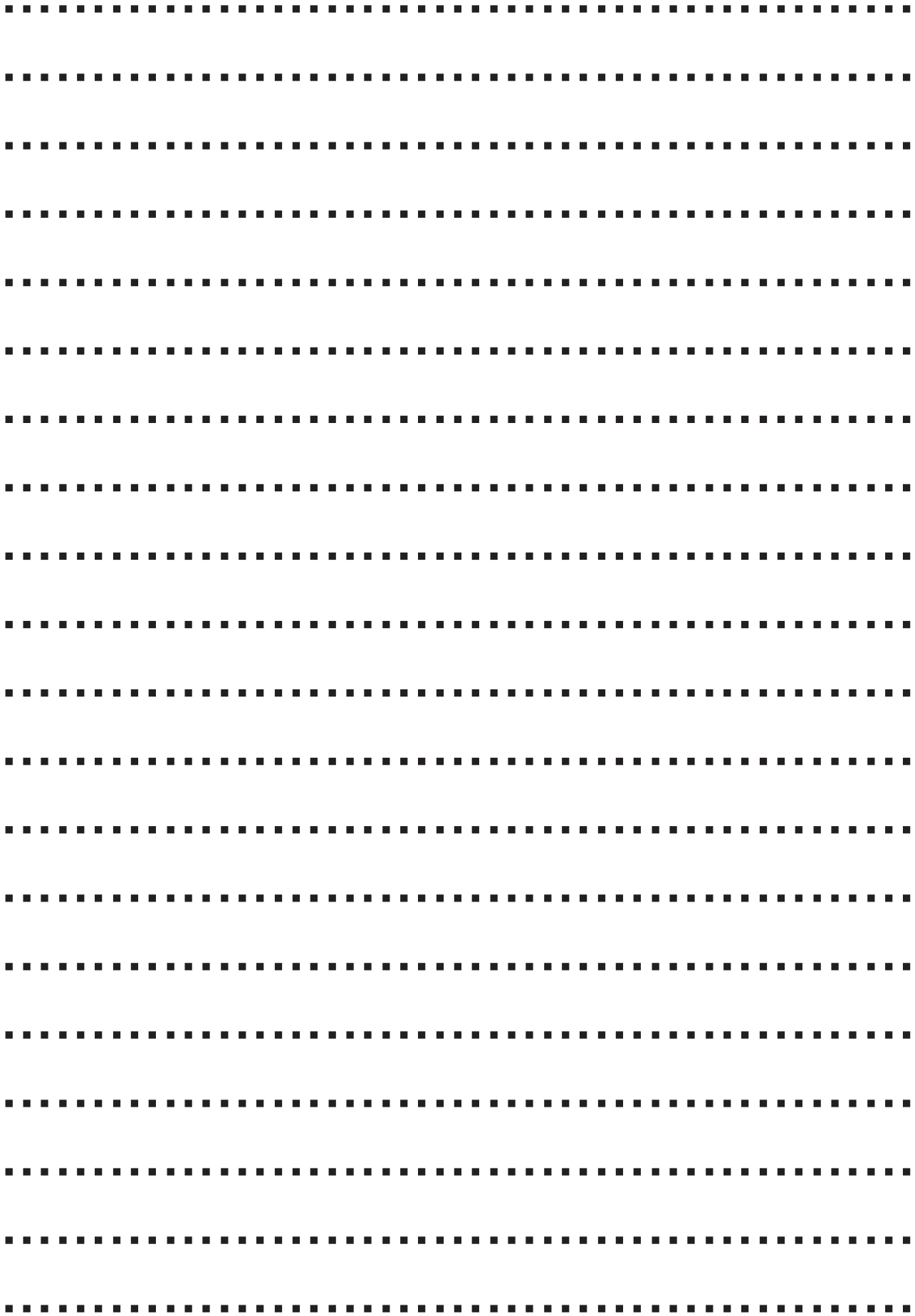
Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Περιγράφουμε την προσευχή ως τρόπο επικοινωνίας των ανθρώπων με τον Θεό.
- ✓ Αναγνωρίζουμε την προσευχή ως υπαρξιακή ανάγκη του ανθρώπου για επικοινωνία με τον Θεό.
- ✓ Αξιολογούμε εμπειρίες του μεταμορφωτικού χαρακτήρα της προσευχής σύμφωνα με την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση.

Σημειώνουμε...

.....

.....

2.4. ΓΙΟΡΤΗ

Ο εορτασμός σε εβδομαδιαία και ετήσια βάση στην Ορθόδοξη Εκκλησία.

1. Το θεολογικό νόημα της γιορτής και ο καθαγιασμός του χρόνου

Ο Χριστιανισμός είναι αναμφίβολως θρησκεία 'εξ αποκαλύψεως'. Η αποκάλυψη όμως αυτή δεν αφορά στο εορτολόγιο, πολύ δε περισσότερο στο ημερολόγιο. Αυτά ή προϋπήρχαν του χριστιανισμού, όπως τα ημερολόγια, ή διαμορφώθηκαν μέσα στους κόλπους της Εκκλησίας με την πάροδο των αιώνων επί τη βάσει στοιχείων παλαιότερων του χριστιανισμού ή και

νέων. Μέσα στην Καινή Διαθήκη [...] δεν υπάρχει προδιαγραφή ούτε για τον τρόπο μετρήσεως του κοσμικού χρόνου ούτε για τον καταρτισμό του εορτολογίου. [...] Έτσι και ο κοσμικός χρόνος γίνεται τύπος του μέλλοντος αιώνας και πρόγευση της μελλούσης ζωής [...].

Τη μεταμόρφωση αυτή του κοσμικού χρόνου επέτυχε η Εκκλησία, με την καθοδήγηση ασφαλώς του αγίου Πνεύματος, διά του εορτολογίου της. Η μεταμόρφωση δε αυτή και υπέρβαση συνίσταται στο ότι το ημερολόγιο γίνεται εορτολόγιο. Ο κατάλογος των ημερών μετατρέπεται σε κατάλογο εορτών. Όλες οι ημέρες του έτους επενδύονται με ένα ιερό περιεχόμενο, έτσι

ώστε η διαδοχή των ημερών να γίνεται διαδοχή εορτών. Έτσι όλος ο βίος του πιστού γίνεται μια διαρκής εορτή, όπως εμφαντικά τονίζουν οι πατέρες. Ζη στη γη, αλλά στον ουρανό πολιτεύεται. [...]

Εξ άλλου με το εορτολόγιό της η Εκκλησία προγεύεται την υπέρχρονη πραγματικότητα της ουρανίου βασιλείας ουσιαστικά καταργώντας τον κοσμικό χρόνο, αφού γεγονότα του παρελθόντος τα φέρνει κάθε φορά στη μνήμη της όχι σαν άπραξ τελεσθέντα, αλλά σαν κατ' έτος, και καθ' ημέραν ακόμα, πραγματικά και μυστηριακά επαναλαμβανόμενα. Όταν δηλαδή γιορτάζει επί παραδείγματι τη γέννηση, [...], την ανάσταση του Χριστού, [...] δεν τα θυμάται απλώς, αλλά τα ξαναζει ως

παρόντα, όπως ακριβώς όλα για το Θεό είναι παρόντα, είτε έγιναν στο παρελθόν, είτε γίνονται τώρα ή θα γίνουν στο μέλλον. Έτσι βιώνει την ανάσταση του Χριστού την ημέρα του Πάσχα κάθε έτους σαν ‘σήμερα’, σαν την ημέρα δηλαδή της ιστορικής Κυριακής αναστάσεως του έτους 33μ.Χ. Η υμνογραφία μας σαφώς απηχεί αυτή την πατερική θεολογική αντίληψη για το λειτουργικό χρόνο όταν σε κάθε γιορτή διαρκώς επαναλαμβάνει και βεβαιώνει ότι το εορταζόμενο γεγονός δεν έγινε μόνο τον καιρό εκείνο της θείας επί γης παρουσίας, αλλά γίνεται, τρόπον τινά επαναλαμβάνεται και ‘σήμερα’ το τότε τελεσθέν εφάπαξ. [...]

Αυτή η υπέρβαση του κοσμικού

χρόνου και η είσοδος στο θείο λειτουργικό χρόνο έχει κι άλλες συνέπειες ακόμα περισσότερο ριζοσπαστικές. Το 'σήμερα' δεν αφορά μόνο στην κατ' έτος μυστηριακή επανάληψη του ιερού γεγονότος, αλλά θραύοντας κι αυτό το καιρικό σχήμα διαχέεται στον καθημέραν βίο της Εκκλησίας. Έτσι γιορτάζουμε την ανάσταση του Κυρίου κατά το Πάσχα κάθε χρόνο, αλλά και κάθε Κυριακή [...]. Κι όχι μόνο κάθε Κυριακή, αλλά σε κάθε λειτουργία, οποιαδήποτε ημέρα της εβδομάδος, κι αν τελεσθεί.

[...] Για τον [...] άνθρωπο η κατ' έτος επανάληψη των ιερών σωτηριωδών γεγονότων και η παρουσία των ιερών προσώπων των αγίων κατά την καθιερωμένη ημέρα της

ετήσιας μνήμης τους, παραμένει σταθερό σημείο αναφοράς σ' αυτά και αφορμή οικειώσεως του μηνύματός τους και βιωματικής προσεγγίσεως σ' αυτό. Αυτό ακριβώς εκμεταλλευόμενη η Εκκλησία φορτίζει τις ημέρες αυτές μ' όλο το διδακτικό περιεχόμενο που προσιδιάζει στην κάθε μια, μυώντας έτσι τους πιστούς στο μυστήριο της σωτηρίας με κάθε δυνατό κατηχητικό τρόπο, με το ανάγνωσμα, την υμνολογία, το κήρυγμα, την εικόνα και με αισθητότερες ακόμα αναπαράστασεις των ιερών αυτών γεγονότων, όπου τούτο ήταν δυνατό και σκόπιμο (βάπτισμα του Κυρίου, σταύρωση, ταφή, ανάσταση κ.λπ.). Έτσι, [...] κάθε έτος αποτέλεσε, με

**το ενυφασμένο σ' αυτό εορτολό-
γιο, την μικρογραφία της ιστορίας
του κόσμου, του απολυτρωτικού
έργου του Κυρίου. [...] Η επαναφο-
ρά δε κατ' έτος των ίδιων εορτολο-
γικών θεμάτων δεν αποτελεί αιτία
κορεσμού και ανιαρή υπόθεση ρου-
τίνας, αλλά αφορμή ανανεώσεως
της κατηχήσεως και εμπεδώσεως
της διά της επαναλήψεως που εί-
ναι 'μητέρα της μαθήσεως', νέων
εμβαθύνσεων στα θέματα της πί-
στεως και ενδεχομένως νέων απο-
φάσεων και προαγωγής στην εν
Χριστώ ζωή. Έτσι αποκτά νόημα
και η λαϊκή ευχή, που συνδέεται με
τους επί μέρους μεγάλους εορτολο-
γικούς σταθμούς: 'και του χρόνου'
ή 'χρόνια πολλά'. Δεν πρόκειται
απλώς για ευχή για την παράταση**

της επιθυμητής οπωσδήποτε επί-
γειας ζωής, αλλά παροχής νέων
ευκαιριών μαθητείας στο σχολείο
της Εκκλησίας και οικειώσεως των
σωτηριωδών αληθειών της πίστε-
ως. Όπως οι εικόνες είναι το ‘βι-
βλίο των αγραμμάτων’, έτσι και το
εορτολόγιο είναι το σχολείο των πι-
στών, γραμματισμένων και αγραμ-
μάτων».

Φουντούλης, Ι. (1993). Λειτουργι-
κή Α΄. Εισαγωγή στη Θεία Λατρεία.
Θεσσαλονίκη, σ. 112-116.

2. Ορθόδοξο εορτολόγιο

[...] Η Εορτή είναι ένα πολυδιάστατο γεγονός² με υπαρξιακές παραμέτρους, όπως και η Λειτουργία. Το εορτάζειν λοιπόν [...] δεν μπορεί να περιοριστεί στη συμμετοχή σε κάποια συγκέντρωση και στην τέλεση κάποιων ενεργειών, αλλά απαιτεί βαθύτερη ανάλυση για να

---

² Είναι σίγουρα πιο εύστοχο το να μιλούμε για ‘το γεγονός της Εορτής’, για ‘το γεγονός της Λειτουργίας’, για ‘το γεγονός της Εκκλησίας’, από το να δίδουμε ψυχρούς ορισμούς (που τελικά δεν μπορούν να αποδώσουν τις πραγματικότητες αυτές) ή να μιλούμε για την ‘έννοια’ της Εορτής, κ.λπ.

εισέλθει κανείς στο πολυδιάστατο νόημα της πράξης αυτής.

[...] Ο σημερινός κόσμος ξεχνάει σιγά σιγά την έννοια της εορτής, δε μαθαίνει πια να γιορτάζει. Πολλά από τα υπαρξιακά προβλήματα του σύγχρονου ανθρώπου συνδέονται με το γεγονός αυτό. ‘Βίος ανεόρταστος μακρή οδός απανδόκευτος’. Το εορτάζειν είναι τέχνη, είναι πολιτισμός.

Ανέκαθεν ο άνθρωπος εορτάζει, χαρίζοντας μ’ αυτόν τον τρόπο νόημα στη ζωή του, ελευθερώνοντάς την από το ζωώδη ρυθμό της δουλειάς και της ξεκούρασης. Η γιορτή δεν είναι απλώς ένα ‘διάλειμμα’ της δουλειάς, αλλά η δικαίωσή της, ο καρπός της, η ‘μυστηριακή μεταμόρφωσή της’ σε χαρά και ελευθερία. «Κάθε γιορτή γιορτάζει το

**Είναι, έχει ως θέμα της την κατά-
φαση του Είναι. Οι άνθρωποι γιορ-
τάζουν ούτως ώστε να επιβεβαιώ-
νουν κάθε φορά με νέο τρόπο ή να
επιβεβαιώνεται από τους άλλους
ανθρώπους το δικό τους Είναι,
αυτό των άλλων και του κόσμου,
ανάλογα με τις καταστάσεις και τις
αφορμές (γενέθλια, όλα τα μεγάλα
γεγονότα της ζωής όπως η γέννη-
ση των παιδιών, οι γάμοι, επέτειοι,
ακόμη κι ο θάνατος!). Προβαίνουν
σ' αυτή την κατάφαση εορταστικά,
δηλ. με μη συνηθισμένα μέσα και
μ' έναν τρόπο που υπερβαίνει τα
πλαίσια της καθημερινότητας [...].
Εξαιτίας αυτού του βασικού χαρα-
κτήρα της κατάφασης του Είναι η
φύση κάθε γιορτής είναι θρησκευτι-
κή, ακόμη κι όταν η σχέση αυτή με**

το υπερφυσικό επισκιάζεται από πολλά άλλα πράγματα [...].

«Σε τελική ανάλυση σε κάθε γιορτή γιορτάζεται πάντοτε ο Θεός, στον Οποίο χρωστούν την ύπαρξή τους όλα τα υπαρκτά, ο Οποίος θέλει τη Δημιουργία και τη διατηρεί αδιάκοπα στο Είναι [...].»

Ο Θεός είναι η πηγή της ζωής [...]. Η ζωή της Αγίας Τριάδας είναι [...] η αυθεντική ζωή, η αυθεντική κοινωνία των τριών προσώπων, των τριών θείων υποστάσεων, η αυθεντική αγάπη. Γι' αυτό και η ζωή αυτή είναι η κατεξοχήν γιορτή του κόσμου.

Στην παράδοση της Εκκλησίας η αιώνια αυτή γιορτή αποδίδεται με τον όρο 'ουράνια Λειτουργία'. Τον όρο αυτό τον συναντούμε ήδη στην

Καινή Διαθήκη, στην Προς Εβραίους επιστολή και στην Αποκάλυψη. Η επίγεια Λειτουργία αποτελεί μία εικόνα, μία μίμηση, μία αντανάκλαση της ουράνιας Λειτουργίας, της ουράνιας Εορτής που τελείται αδιαλείπτως ενώπιον του θρόνου του Θεού. [...]. Ο κατεξοχήν λειτουργός της Εκκλησίας, ο μόνος αρχιερέυς, είναι ο ίδιος ο Χριστός, ο Οποίος μέσω των επισκόπων και των πρεσβυτέρων της Εκκλησίας επιτελεί την αναίμακτη προσφορά και θυσία προς τον Πατέρα Του. Η ανθρωπότητα, μέσω της Εκκλησίας (η Εκκλησία δηλαδή), μετέχει αυτής της ουράνιας Λειτουργίας κι έτσι σώζεται, αποκτώντας Θεία Κοινωνία.

Εν Χριστώ και εν Αγίω Πνεύματι ολόκληρη η ζωή της Εκκλησί-

ας είναι μια γιορτή, μία συμμετοχή στην κατεξοχήν γιορτή της Βασιλείας των Ουρανών. Η γιορτή αυτή δεν εξαρτάται από τίποτε σ' αυτό τον κόσμο, δεν είναι γιορτή για κάποιο 'έργο' ή 'επιτυχία' αυτού του κόσμου. Έχει αποκαλυφθεί στον κόσμο, έχει δοθεί ως δώρο στον κόσμο. Γι' αυτό και η χαρά που προέρχεται απ' αυτήν είναι άδολη και απέραντη, γνήσια. Η αποκάλυψη αυτή, το δώρο αυτό, έχει μετατρέψει ολόκληρη τη ζωή του χριστιανού σε χαρά...

Μπασιούδης, Γ. πρωτ. (2011).
Ορθόδοξο εορτολόγιο και
λειτουργική ζωή στη Γερμανία.
Στο Συλλογ. Ποιμαντική της
Ορθοδόξου Διασποράς.
Τόμος προς τιμήν του

Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου
Ιταλίας και Μελίτης
κ. Γενναδίου, σ. 6.

3. Οι χριστιανικές γιορτές και το σχέδιο της θείας οικονομίας

Οι ετήσιες γιορτές διαιρούνται σε: Δεσποτικές (προς τιμήν του Δεσπότη Χριστού), Θεομητορικές (προς τιμή της Μητέρας του Θεού) και σε εορτές των αγίων. Οι Δεσποτικές γιορτές χωρίζονται σε κινητές και ακίνητες. Το Πάσχα δε γιορτάζεται κάθε χρόνο την ίδια ημερομηνία, είναι δηλαδή γιορτή κινητή. Στον κύκλο του κινούνται και άλλες κινητές γιορτές. Είναι οι Κυριακές του Τριωδίου πριν από το Πάσχα (Μαρία Αιγύπτια, Ιωάννης Κλίμακος κ.ά.) και του Πεντηκοσταρίου

μετά το Πάσχα (Ζωοδόχος Πηγή, Ανάληψη, Πεντηκοστή, εορτή του Αγ. Πνεύματος κ.ά.). Η γιορτή του Αγ. Γεωργίου (23 Απριλίου), μετακινείται στη δεύτερη μέρα του Πάσχα, όταν η 23 Απριλίου πέφτει μέσα στη Μεγάλη Σαρακοστή.

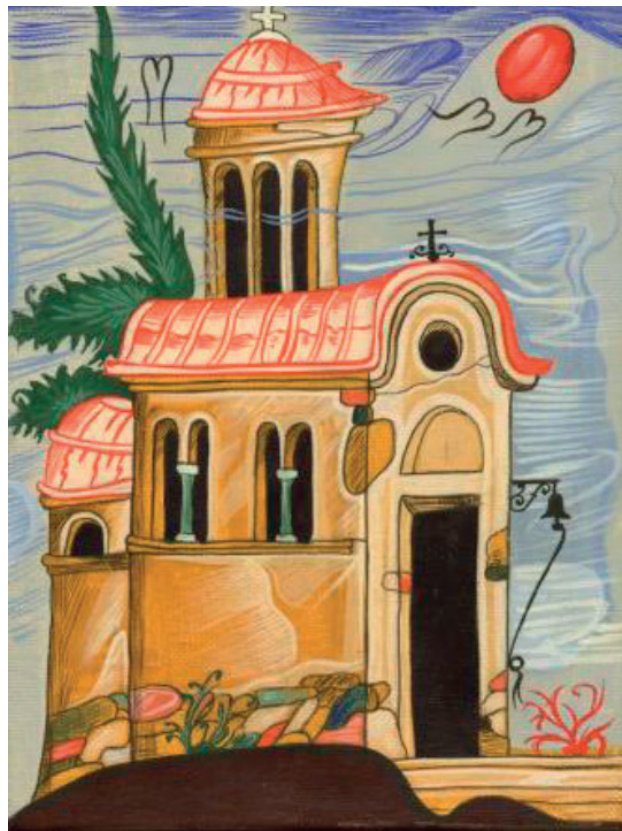
Τα Χριστούγεννα, γιορτάζονται πάντοτε στις 25 Δεκεμβρίου και είναι ακίνητη γιορτή. Με κέντρο τα Χριστούγεννα, έχουμε γιορτές των οποίων η ημερομηνία δεν αλλάζει (Περιτομή, Υπαπαντή, Ευαγγελισμός).

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Α΄ λυκείου, ΔΕ 7, σ. 38.**

Οι γιορτές στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στις άλλες χριστιανικές παραδόσεις και στις μονοθεϊστικές θρησκείες.

1. Οι γιορτές στην Ορθόδοξη Εκκλησία

Παίρνοντας ως χρονολογική αφετηρία την αρχή της ινδίκτου, δηλαδή την 1η Σεπτεμβρίου, που

ήταν πρωτοχρονιά κατά τους αι-
ώνες της διαμορφώσεως του εορ-
τολογίου μας, διακρίνουμε κάποια
προσπάθεια διατηρήσεως της ιστο-
ρικής συνέχειας στις βασικές του-
λάχιστον εορτές, όπου τούτο ήταν
δυνατό. Έτσι η σύλληψη του Προ-
δρόμου, το πρώτο γεγονός της ευ-
αγγελικής ιστορίας, τοποθετείται
στις 23 Σεπτεμβρίου, στην παλαιά
πρώτη του έτους, και η γέννηση
της Θεοτόκου στις 8 Σεπτεμβρί-
ου πιθανόν μετά τη μετάθεση της
πρωτοχρονιάς στην 1^η του μηνός
αυτού. Έπονται τα εισόδια της Θεο-
τόκου και η εορτή των Χριστουγέν-
νων, με τις μνήμες των προφητών
που ελκύσθηκαν στην προεόρτιο
περίοδό της, η περιτομή, η υπαπα-
ντή, τα γεγονότα του πάθους και

της αναστάσεως και η πεντηκοστή και το έτος κατακλείεται τον Αύγουστο με την κοίμηση της Θεοτόκου και το θάνατο του Βαπτιστού. Πλήρης ιστορική κατάταξη δεν ήταν εξ υπαρχής δυνατή, αφού, με βάση τον προσδιορισμό των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου, θα έπρεπε ο ευαγγελισμός να τοποθετηθεί εννιά μήνες πριν (25 Μαρτίου), έξι μήνες πριν από αυτόν η σύλληψη του Βαπτιστού (23 Σεπτεμβρίου) και εννιά μήνες μετά η γέννησή του (24 Ιουνίου), όπως και η σύλληψη της αγίας Άννης εννέα μήνες πριν από το γενέσιον της Θεοτόκου (9 Δεκεμβρίου – 8 Σεπτεμβρίου). Πάντοτε υπήρχε η έννοια της συμβατικότητας του εορτολογικού σχήματος.

[...] Εκτός από τις μνήμες των

προφητών και των δικαίων της Παλαιάς Διαθήκης, των κατά σάρκα προπατόρων του Χριστού, που κατέλαβαν [...] την προ των Χριστουγέννων περίοδο, οι μνήμες των αγίων καθορίζονταν κυρίως την ημέρα του θανάτου τους, την γενέθλιο εν Θεώ ημέρα τους. [...]

Φουντούλης, Ι. (1993).
Λειτουργική Α'. Εισαγωγή
στη Θεία Λατρεία.
Θεσσαλονίκη, σ. 117-120.

2. Εορτολόγιο της Καθολικής Εκκλησίας

Σκοπός του λειτουργικού ημερολογίου είναι να ζήσουν οι πιστοί μέσα στην Εκκλησία τα μεγάλα γεγονότα της Σωτηρίας (Γέννηση, Πάθος, Ανάσταση του Χριστού κ.λπ.)

και να γιορτάσουν τη μνήμη των αγίων. Γι' αυτόν το λόγο υπάρχουν δύο κύκλοι που συνδυάζονται και καλύπτουν ο καθένας όλο το έτος.

A. Ο κύκλος του εορτολογίου (τα γεγονότα της ζωής του Χριστού)

α) Ο Ερχομός: Η προετοιμασία των Χριστουγέννων, που αρχίζει τέλη Νοεμβρίου. Είναι και η αρχή του λειτουργικού έτους.

β) Η περίοδος των Χριστουγέννων: (Χριστούγεννα, Θεοφάνια κ.λπ.).

γ) Η Τεσσαρακοστή (40 ημέρες): προετοιμασία της εορτής του Πάσχα.

- Αρχίζει την Τετάρτη των Τεφρών.

- Μεγάλη Εβδομάδα (Τα Πάθη

- του Χριστού).
- δ) Η πασχαλινή περίοδος: Το Πάσχα (Ανάσταση του Χριστού): το αποκορύφωμα του λειτουργικού έτους – Ανάληψη – Πεντηκοστή.
  - ε) Οι Κυριακές του έτους: Οι 34 Κυριακές που ακολουθούν την εορτή του Πάσχα.

B. Ο κύκλος των αγίων

Δευτερεύων κύκλος, που αποτελείται από τις εορτές ορισμένων αγίων (περίπου 200), επιλεγμένων μέσα από περίπου 40.000 γνωστούς αγίους. Εορτάζεται η ημερομηνία του θανάτου τους, δηλαδή «η γέννησή τους στον ουρανό».

**Ακεψιμάς Ι. Η λατρεία στην
Καθολική Εκκλησία.**

Στο Κοντίδης, Θ. (επιμ.). (2000).
Ο Καθολικισμός. Αθήνα: Ελληνικά
Γράμματα, σ. 154-155.

3. Το ιουδαϊκό έτος

Το ιουδαϊκό έτος είναι σεληνιακό και αρχίζει στο τέλος Σεπτεμβρίου ή στις αρχές Οκτωβρίου με τη γιορτή του **Νέου Έτους**. Μετά από ένα δεκαήμερο ακολουθεί η **Ημέρα της Εξιλέωσης**, αφιερωμένη στη μετάνοια. Μετά από πέντε μέρες ακολουθεί η γιορτή της **Σκηνοπηγίας** σε ανάμνηση της διάβασης της ερήμου. Δύο μήνες περίπου αργότερα γιορτάζεται η **Χανουκά**, σε ανάμνηση της νίκης κατά των Σελευκιδών, το 2ο π.Χ. αι. Κατά τις

αρχές της άνοιξης η Πουρίμ γιορτάζεται σε ανάμνηση των γεγονότων του βιβλίου της Εσθήρ. Κατά το μήνα Νισάν (μεταξύ Μαρτίου και Απριλίου) γιορτάζεται το Πάσχα (Πεσάχ = διάβαση), δηλαδή η έξοδος από την Αίγυπτο. Επτά εβδομάδες μετά τη δεύτερη μέρα του Πάσχα γιορτάζεται η Πεντηκοστή, σε ανάμνηση της αποκάλυψης του Θεού στο Σινά. Πέντε εβδομάδες περίπου μετά την Πεντηκοστή τηρείται πένθος διάρκειας τριών εβδομάδων σε ανάμνηση της καταστροφής των δυο ναών.

**Σχολικό βιβλίο Θρησκευτικών
Β΄ Λυκείου ΔΕ 29, σ. 238.**

4. Γιορτές του Ισλάμ

Το μουσουλμανικό έτος αρχίζει με τον εορτασμό της Εγίρας, της εξόδου του Μωάμεθ και των συντρόφων του το 622 μ.Χ. από τη Μέκκα στη Μεδίνα. Τη 10η του ίδιου μηνός εορτάζεται η ανάμνηση της Δημιουργίας του κόσμου και του ανθρώπου. Στις 12 του τρίτου μηνός, ο μουσουλμανικός κόσμος πανηγυρίζει τη γέννηση του Μωάμεθ με ευφρόσυνο τόνο και ενεργό συμμετοχή των διαφόρων μουσουλμανικών αδελφοτήτων. [...]

Την 27η του εβδομού μουσουλμανικού μηνός, εορτάζεται η ανάμνηση του νυκτερινού ταξιδιού του Προφήτη στον ουρανό, κατά τη διάρκεια του οποίου έλαβε την

εντολή και το σχήμα της μουσουλμανικής προσευχής. Περί τα μέσα του ογδού μηνός, πανηγυρίζεται το γεγονός του καθορισμού της Qiblah, του προσανατολισμού δηλαδή των προσευχομένων προς την κατεύθυνση της Μέκκας. Η θρησκευτική ζωή του μουσουλμάνου βρίσκεται σε ένταση και έξαρση ιδίως κατά τον ένατο σεληνιακό μήνα, τον Ramadan. Πρόκειται για την κατεξοχήν περίοδο νηστείας, αυτοπειθαρχίας και ασκήσεως, που έχει δύο χαρακτηριστικές αιχμές. Η πρώτη είναι η «νύχτα της δυνάμεως», δηλαδή η νύχτα της 23ης προς την 24η του μηνός, κατά την οποία όπως λέει η Παράδοση, κατήλθε από τον ουρανό το Κοράνιο.

Κατ' αυτήν οι ευσεβείς μουσουλμάνοι αγρυπνούν, πιστεύοντας ότι οι άγγελοι επισκέπτονται τα τεμένη και πραγματοποιούν τις επιθυμίες των πιστών. Η δεύτερη κορυφή θρησκευτικής εξάρσεως είναι η 1η μέρα του δεκάτου μηνός, κατά την οποία διακόπτεται η νηστεία· είναι γνωστή ως «Id al-Fitr» ή «Id al-Saghir», «Εορτή του τέλους της νηστείας» ή «Μικρά εορτή». Την έναρξη πανηγυρισμού ορίζει η εμφάνιση της νέας σελήνης, ενώ ο τόνος της ημέρας είναι ιδιαίτερος ευφρόσυνος, διότι συνδέεται με το τέλος μιας παρατεταμένης περιόδου νηστείας. Χιλιάδες πιστοί συγκεντρώνονται από νωρίς στα τεμένη. Επειδή είναι αδύνατο να επαρκέσει ο εσωτερικός χώρος, η

προσευχή τελείται στο ύπαιθρο, στα τεράστια αίθρια των τεμενών ή στις πλατείες εμπρός απ' αυτά. Κατά την ημέρα αυτή συνηθίζονται πολλές επισκέψεις μεταξύ φίλων και αποστέλλονται αμοιβαίως γλυκά και εορταστικές κάρτες. Πολλοί κάνουν ελεημοσύνες στους φτωχούς και πηγαίνουν στους τάφους των αγαπημένων τους προσώπων.

Η κορωνίδα των εορτών βρίσκεται στον τελευταίο, τον δωδέκατο μήνα, κατά τον οποίο πραγματοποιείται το μέγα προσκύνημα στη Μέκκα. Όσοι δεν πηγαίνουν εκεί αυτοπροσώπως, συμμετέχουν στη μεγάλη πανήγυρη προσφέροντας τη 10η του μηνός θυσία – σε συντονισμό με την προσφερόμενη στη Mina της Αραβίας – σε ανάμνηση

της θυσίας του Αβραάμ. Πριν από τη μεγάλη αυτή εορτή, την Id al-Kabir ή Id al-Adha, προηγείται νηστεία. Η τροφή ετοιμάζεται με προσευχές, στις οποίες μνημονεύεται ο Μωάμεθ και τα απελθόντα μέλη της οικογένειάς του. Όλοι όσοι μπορούν να αγοράσουν ζώο υποχρεούνται να το προσφέρουν θυσία. [...] Το ζώο τοποθετείται με το κεφάλι προς τη Μέκκα και σφαγιάζεται – συνήθως από τον αρχηγό της οικογένειας – με χτύπημα μάχαιρας στον τράχηλο, ενώ απαγγέλλονται κορανικοί στίχοι. Το κρέας του θύματος μαγειρεύεται και τρώγεται από τα μέλη της οικογένειας και τους φτωχούς. Κατά την ημέρα αυτή συνηθίζονται επίσης [...] επισκέψεις στα κοιμητήρια.

[...] Οι μουσουλμανικές εορτές δεν συνδέονται με σταθερές περιόδους του γνωστού μας έτους, αλλά μετακινούνται διαδοχικά σε όλες τις εποχές, διότι το ισλαμικό ημερολόγιο στηρίζεται στο καλούμενο «σεληνιακό έτος» και διαφέρει από το δικό μας κατά 11 σχεδόν ημέρες.

Γιαννουλάτος, Αναστάσιος, Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (2006/2016). Ισλάμ. Θρησκευολογική επισκόπηση. Αθήνα: Το Βήμα, σ. 264-267.

1. Τραγούδι: «Κυριακή» (2016)
Μουσική Δ. Κογιάννη σε ποίηση
Κώστα Καρυωτάκη.

**Όργανα : Δημήτρης Κογιάννης
Τραγούδι: Δημητράκης Ramone**

**Ο ήλιος ψηλότερα θ' ανέβει
σήμερα που 'ναι Κυριακή
φυσάει τ' αγέρι και σαλεύει
μια θημωνιά στο λόφο εκεί**

**Τα γιορτινά θα βάλουν όλοι
θά 'χουν ανάλαφρη καρδιά
κοίτα στον δρόμο τα παιδιά
κοίταξε τ' άνθη στο μπαλκόνι**

**Άκου οι καμπάνες πώς χτυπάνε
είν' ο Θεός αληθινός
πέρα στα σύννεφα σκορπάνε
και μεγαλώνει ο ουρανός**

**Άσε τον κόσμο στην χαρά του
κι έλα καρδιά μου να σου πω**

**ένα τραγούδι χαρωπό
ένα τραγούδι του θανάτου.**

2. Το νόημα της αργίας (της Κυριακής για τους Χριστιανούς και του Σαββάτου για τους Ιουδαίους)

Η χρονολογικά πρώτη χριστιανική εορτή είναι αναμφίβολα η Κυριακή, το εβδομαδιαίο Πάσχα της Εκκλησίας. Στον Ιουδαϊσμό το Σάββατο ήταν η θεοσύστατη ημέρα της καταπαύσεως. Η πιστή τήρησή του αποτελούσε την επιβεβαίωση της πιστότητας στο νόμο του Θεού [...]. Το μεγαλύτερο τόλμημα της πρώτης εκκλησίας ήταν η μετάθεση της ημέρας του Κυρίου από την εβδόμη στην πρώτη ημέρα της εβδομάδος. [...] Το Σάββατο γίνεται προφητικός τύπος της ταφής του Κυρίου, που

οδηγεί στην εκ νεκρών ανάσταση κατά την πρώτη ημέρα της εβδομάδος [...], την ημέρα της δημιουργίας του φωτός και της νέας εν Χριστώ δημιουργίας. Πρώτη, αλλά και όγδοη, τύπος της εβδομάδος του μέλλοντος και της αιωνιότητας. [...] Στο εξής και μέχρι σήμερα η αναστάσιμη σύναξη της Κυριακής και η κατ' αυτήν ευχαριστία αποτέλεσε το κέντρο της ζωής της οικουμενικής Εκκλησίας, το εβδομαδιαίο Πάσχα της.

Φουντούλης, Ι. (1993).
Λειτουργική Α'. Εισαγωγή
στη Θεία Λατρεία.
Θεσσαλονίκη, σ. 119-120.

3. Η αργία του Σαββάτου (Παλαιά Διαθήκη)

1. Ο θεσμός του σαββάτου. – Το όνομα του σαββάτου σημαίνει μια αργία που πραγματοποιείται για θρησκευτικό σκοπό. Η εφαρμογή του εμφανίζεται ήδη στα αρχαιότερα κείμενα του Νόμου (Εξ 20,8· 23, 12· 34,21). [...]

2. Η εφαρμογή του σαββάτου. – Ο Νόμος αντιλαμβάνεται την ανάπαυση του σαββάτου με πολύ αυστηρό τρόπο: απαγορεύει ν' ανάβουν φωτιά (Εξ 35,3), να μαζεύουν ξύλα (Αρ 15,32...), να παρασκευάζουν τροφή (Εξ 16,23...). [...]

λήμμα: Σάββατον. Στο Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας (1980).

Αθήνα: Άρτος Ζωής.

4. Παρασκευή, ημέρα προσευχής για τους μουσουλμάνους

Η κοινή προσευχή της Παρασκευής είναι καθήκον που καθορίζεται από το Κοράνιο. Η Παρασκευή είναι η ημέρα της επίσημης λατρείας για το Ισλάμ, αντί της Κυριακής για τους Χριστιανούς και του Σαββάτου για τους Εβραίους. Ωστόσο δεν είναι ημέρα αργίας. Ο πιστός μετά την προσευχή στο τέμενος μπορεί να πάει στη δουλειά του.

Ζιάκας, Γρ. (2003). Ισλάμ. Θρησκεία και Πολιτεία. σ. 78.

Κριτική προσέγγιση της λαϊκής θρησκευτικότητας.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

1. Ο Κλήδονας

Απ' τα ξημερώματα της παραμονής του Αι Γιαννιού πριν από τη δουλειά, και πριν πάει σκολειό στείλανε την Ανθούλα στη βρύση με ένα χωματένιο σταμνί να το γεμίσει νερό.

-Τσιμουδιά ακούς; Αμίλητο πρέπει να είναι.

Ύστερα το κάθε κορίτσι έδωσε

125 / 92

κι από ένα σημάδι. Ένα κουμπί, μια ψεύτικη καρφίτσα, ένα σκουλαρίκι.

Αφού ρίξανε τα σημάδια στο αμίλητο νερό, σκέπασαν το σταμνί μ' ένα κόκκινο πανί και το βράδυ το βάλανε στα κεραμίδια. Να το γητέψει η νύχτα και τα άστρα. Το πήρανε πρωί πρωί πριν το ματιάσει ο ήλιος. [...]

Από το απόγευμα της Παραμονής τα παιδιά βάλθηκαν να κουβαλάνε ξυλαράκια, χόρτα, χαρτιά. Δίνανε και οι μαγαζάτορες παλιόκασες, παλιοπάνερα για να ταΐζουν τις φωτιές. Μόλις κλείσανε τα μαγαζιά, άρχισαν να πηδάνε κι αυτοί.

Την πιο μεγάλη φωτιά την ανάψανε τα παιδιά στην αυλή του τζαμιού. Πηδούσαν μικρά και μεγάλα

και δεν σταματούσαν. Αναψοκοκ-
κίνιζαν τα μάγουλα των κοριτσιών
απ' τις φλόγες και τη χαρά της βρα-
διάς. [...]

Την άλλη μέρα ύστερα από τη
λειτουργία μαζευτήκανε τα κορί-
τσια. Από τα χαράματα στο πόδι,
να τελειώσουν οι δουλειές να προ-
λάβουνε τον κλήδονα.

Το πρώτο κορίτσι παίρνει το στα-
μνί και λέει:

Ανοίξετε τον κλήδονα στ' 'Αι Γιαν-
νιού τη χάρη

Κι όπου 'χει την τύχη την καλή θα
βρει το παληκάρι.

Χρυσοχόου, Ιφ. (1979). Ξεριζωμένη
Γενιά. Αθήνα: Φιλιππούτη, σ. 79-81.

2. Έθιμα του Πάσχα από τη Θράκη (τα κόκκινα αυγά)

Η παρουσία των αυγών

Το αυγό είναι παγκοσμίως γνωστό ως πανάρχαιη πηγή ζωής, ως η αρχή της ζωής, η μήτρα, το σπέρμα όλης της δημιουργίας, η οργανική ύλη στην αδρανή της κατάσταση, και συμβολίζει την ανανέωση της ζωής, την ανάσταση, την ελπίδα. Η παρουσία του ήταν έντονη σε αρχέγονες δοξασίες, πρακτικές και λατρείες, πρωτόγονες και εξελιγμένες, π.χ. στον αρχαιοελληνικό ορφισμό. Για το κόκκινο, ειδικά, χρώμα του οι χριστιανικές λαϊκές παραδόσεις που το «ερμηνεύουν» είναι πάμπολλες. Γνωστότερη είναι αυτή με την γυναίκα που δεν πίστεψε την είδηση της ανάστασης

του Χριστού και έθεσε ως «λυδία λίθον» της αποδείξεως του θαύματος τη μετατροπή των άσπρων αυγών που κρατούσε στο καλάθι της σε κόκκινα, όπερ και εγένετο. Υπενθυμίζω επίσης ότι γενικά το κόκκινο χρώμα θεωρείται ως χρώμα που εκφράζει τη χαρά, αλλά και τον θάνατο που προετοιμάζει τη δυναμικά αναγεννημένη ζωή, λειτουργεί δε ταυτοχρόνως και ως εξορκιστικό.

Την Μ. Πέμπτη οι γυναίκες καταγίνονταν με το βάψιμο των αυγών, ήταν η Κοκκινοπέφτη τους. Η κάθε νοικοκυρά το πρωί της ημέρας κατέβαινε στο κοτέτσι της, έπαιρνε το αυγό, το σημάδευε, Μεγαλοπεφτιάτικο το έλεγαν, το έβαφε όπως τα άλλα, και το τοποθετούσε στο εικονοστάσι μέχρι την Κοκκινοπέφτη

της άλλης Χρονιάς. [...]. Με κόκκινο αυγό επίσης (στην Τζαντώ) σταύρωναν τα παιδιά τους, για να κοκκινήσουν τα μάγουλά τους και να αποκτήσουν τα κοινωνικώς καθορισμένα χαρακτηριστικά του προσώπου τους [...].

Σέργης, Μ. Έθιμα του Πάσχα από τη Θράκη. Στο Σέργης, Μ. και συνεργάτες (Επιστημονική Επιτροπή) (2015). Όψεις της Ιστορίας και του Πολιτισμού της Θράκης. Κομοτηνή: Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών Δ.Π.Θ., Περιφερειακή Διεύθυνση Π/θμιας και Δ/θμιας Εκπαίδευσης Αν. Μακεδονίας και Θράκης, σ. 320-321.

Τελειώνοντας τη Διδακτική Ενότητα...

- ✓ Ερμηνεύουμε την αργία και τη θεολογική διάσταση της γιορτής στην Ορθόδοξη Εκκλησία.
- ✓ Εμβαθύνουμε στις ποικίλες διαστάσεις των θρησκευτικών γιορτών.
- ✓ Αξιολογούμε τις εκφράσεις της λαϊκής θρησκευτικότητας με κριτήριο το θεολογικό νόημα της γιορτής.

Σημειώνουμε...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Πηγές εικονιστικού υλικού

Θ.Ε. 2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.2. ΛΑΤΡΕΙΑ

1. Οπαδοί ποδοσφαιρικής ομάδας, http://www.huffingtonpost.co.uk/2014/06/23/world-cup-2014-us-football-fans-maybe-the-most-fanatical-yet_n_5520940.html
2. Επίδειξη μόδας, <http://www.winnipegfreepress.com/multimedia/fp-slideshow/Winnipeg-Jets-hit-the-runway-for-charity-361161561.html>
3. Συναυλία, <http://hdimagelib.com/concert+fans?image=329552288>
4. Ζευγάρι, <http://www.wallpaperhd.pk/happy->

- [relationship-of-love-couple-4k-wallpaper/](#)
5. Θεοφάνια, <http://www.newsbomb.gr/ellada/news/story/389302/theofaneia-ithi-kai-ethima-olis-tis-elladas>
  6. Πιστοί ανατολικής θρησκείας, <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/805627/oipoluplithesteres-thriskeies-tou-kosμου>
  7. Αφρικανικά θρησκευύματα, <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/805627/oipoluplithesteres-thriskeies-tou-kosμου>
  8. Μουσουλμάνοι πιστοί, <http://curbanums.weebly.com/islam-grapes.html>

9. Βουδιστές μοναχοί, <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/805627/oi-poluplithesteres-thriskeies-tou-kosμου>
10. Ιουδαϊσμός, <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/805627/oi-poluplithesteres-thriskeies-tou-kosμου>

2.3. ΠΡΟΣΕΥΧΗ

1. Κομποσχοίνι, http://iera-moni-timiou-prodromou-nikisianis.blogspot.gr/2014/12/blogpost_21.html

2.4. ΓΙΟΡΤΗ

1. Εκκλησία, http://asma-asmaton.blogspot.gr/2011_08_01_archive.html

2. Λιτανεία της εικόνας της Παναγίας στην Τήνο, <https://christianvivliografia.wordpress.com/tag/%CE%B5%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CF%8C%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%B7-%CF%84%E1%BF%86%CF%82-%CF%84%CE%AE%CE%BD%CE%BF%CF%85/>

3. Το πανηγύρι του Αγίου Χαραλάμπους στα Σφακιά, <https://simadiatouaigaiou.wordpress.com/2011/02/11/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%8D%CF%81%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B1%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CF%87%CE%B1%CF%81%CE%>

**B1%CE%BB%CE%AC%CE%BC
%CF%80%CE%BF%CF%85%CF
%82-%CF%83%CF%84%CE%B1/**

4. Δημοτικοί χοροί,

**[http://www.news.gr/ellada/
koinonia/article-wide/216276/
pasha-2015-anastash-se-
nekrotafia-alogodromies-k.html](http://www.news.gr/ellada/koinonia/article-wide/216276/pasha-2015-anastash-se-nekrotafia-alogodromies-k.html)**

5. Πανηγύρι σε νησί,

**[https://simadiatouaigaiou.
wordpress.com/2011/06/10/%
CF%80%CE%B1%CE%BD%
CE%B7%CE%B3%CF%8D%CF%
81%CE%B9%CE%B1-%CF%83%
CF%84%CE%BF-%CE%B1
%CE%B9%CE%B3%CE%B1%
CE%AF%CE%BF/](https://simadiatouaigaiou.wordpress.com/2011/06/10/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%B9%CE%B3%CE%B1%CE%AF%CE%BF/)**

**6. Πανηγύρι στην Κέρκυρα, [http://
www.planetnews.gr/wp-content/
uploads/2015/08/19.jpg?x20989](http://www.planetnews.gr/wp-content/uploads/2015/08/19.jpg?x20989)**

**Έργο της Αθηνάς Βουζαξάκη κο-
σμεί τη σελίδα: 76 / 82**

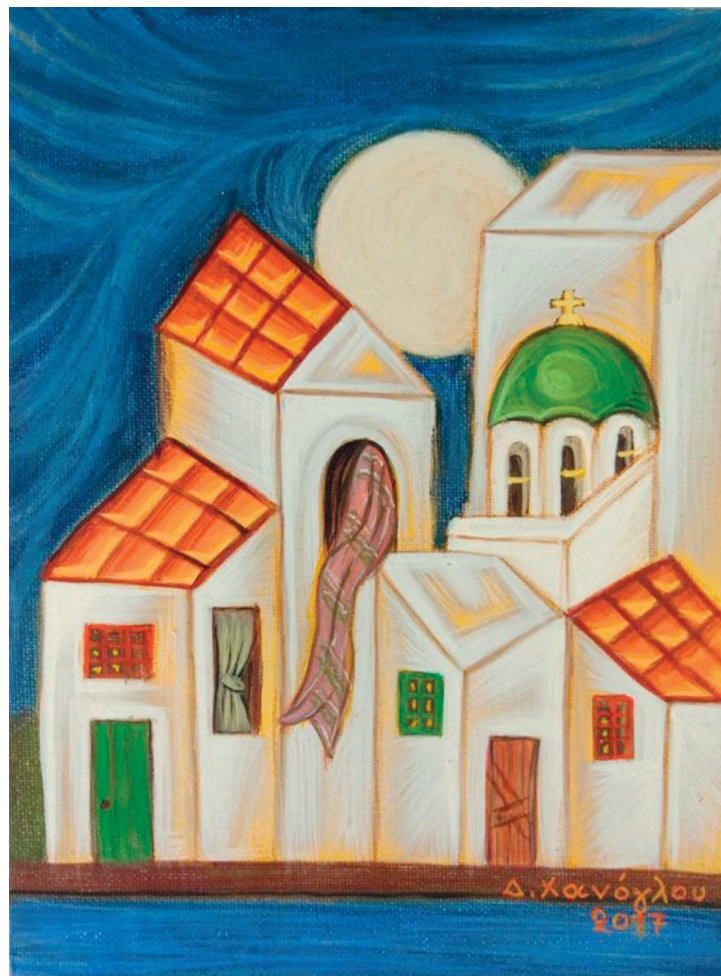
**Έργα της Δέσποινας Χανόγλου κο-
σμούν τις σελίδες: 37 / 75, 104 / 88**

137 / 248

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου τόμου

Θεματική ενότητα 2 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.2. Λατρεία 5

2.3. Προσευχή 51

2.4. Γιορτή 88

139 / 5

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.